

arqueologia

Arqueologia

Plànol de localització

L'AGUDA

1. Castell (restes)
2. Forats excavats a la roca
3. Jaciment del Tossal de l'Aguda
4. Castell de Musoleres (restes)
5. Torre de la Ferreria
6. Necròpolis de ca l'Homenets
7. Tomba isolada dels Pins del Màrtir
8. Camí i carrerada de Torà a Puig-redon
9. Carrerada de Guissona a l'Aguda

CELLERS

10. Castell (restes)
11. Sepultura de les Feixes
12. Sepultura de Canelles
13. Jaciment arqueològic de la Vall de Cellers
14. Jaciment del Turó de Sta. Magdalena

CLARET

15. Castell (restes)
16. Pica de Claret
17. Pica de cal Prim
18. Balma de cal Prim
19. Vilatge de Forasters
20. Necròpolis de Forasters

FONTANET

21. Balma de Fontanet
22. Balma de cal Porta
23. L'Esterli
24. Castell (restes no visibles)
25. Castell de Figuerola (restes no visibles)
26. Tomba isolada del Solà

LLANERA

27. Dolmen
28. Vilatge dels Borics
29. Necròpolis de Borrells
30. Tombes de Giribets
31. Camí clos de Sta. Maria de Llanera
32. Forats excavats a la roca de Tillons

PUIG-REDON

33. Jaciment del tossal de Puig-redon

SANT SERNI

34. Habitatge prop del Collet alt de Cal Galzeran
35. Tomba isolada prop de Collet Alt...
36. Necròpolis prop del Collet Alt...

TORÀ

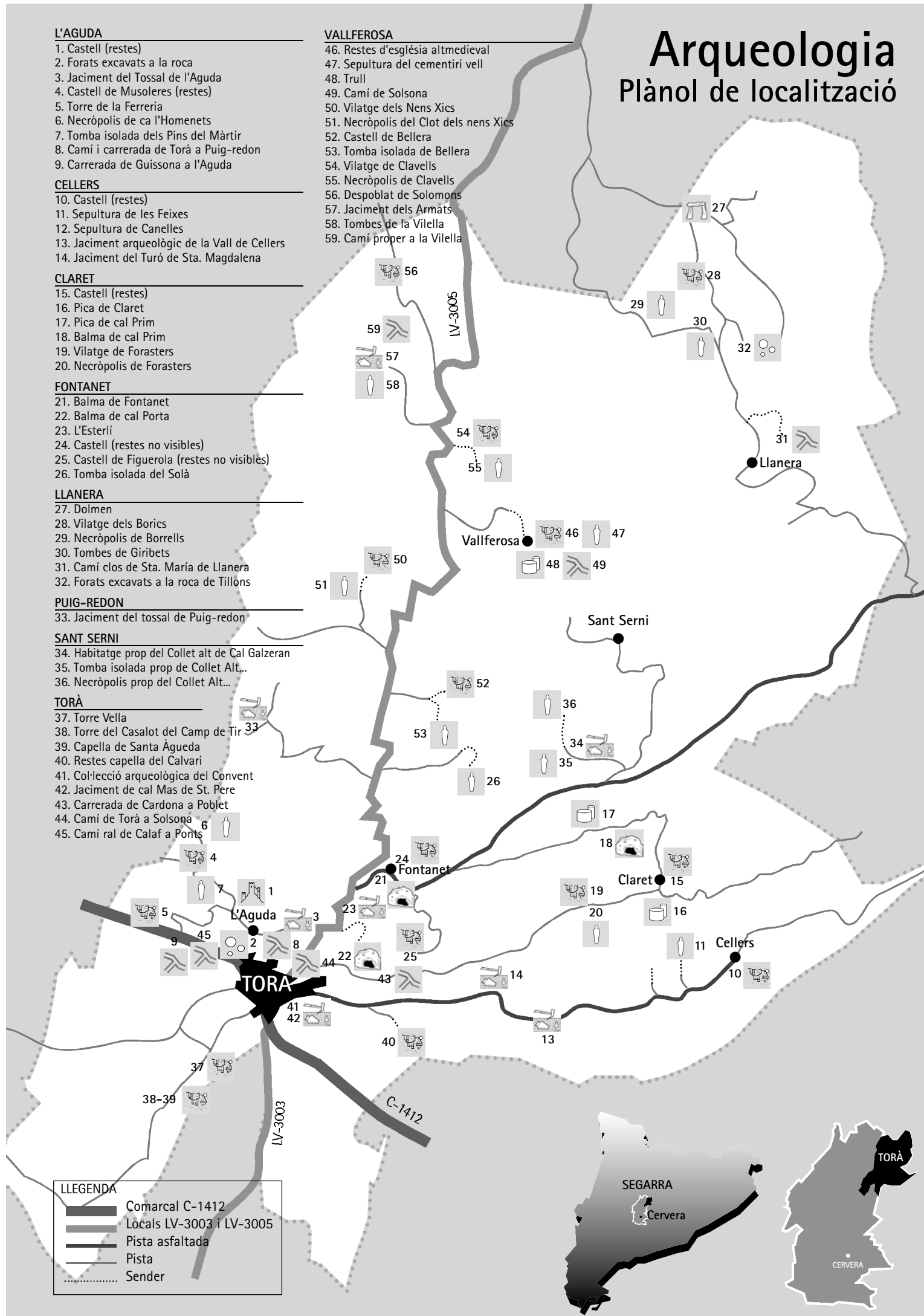
37. Torre Vella
38. Torre del Casalot del Camp de Tir
39. Capella de Santa Àgueda
40. Restes capella del Calvari
41. Col·lecció arqueològica del Convent
42. Jaciment de cal Mas de St. Pere
43. Carrerada de Cardona a Poblet
44. Camí de Torà a Solsona
45. Camí ral de Calaf a Ponts

VALLFEROSA

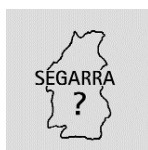
46. Restes d'església altmedieval
47. Sepultura del cementiri vell
48. Trull
49. Camí de Solsona
50. Vilatge dels Nens Xics
51. Necròpolis del Clot dels nens Xics
52. Castell de Bellera
53. Tomba isolada de Bellera
54. Vilatge de Clavells
55. Necròpolis de Clavells
56. Despoblat de Solomons
57. Jaciment dels Armats
58. Tombes de la Vilella
59. Camí proper a la Vilella

LLEGGENDA

- Comarcal C-1412
- Locals LV-3003 i LV-3005
- Pista asfaltada
- Pista
- Sender

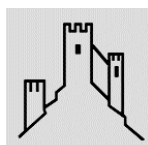

CASTELL DE L'AGUDA

Nucli: L'Aguda
Distància des de Cervera: 25,3 km
Accés: Pista
Indret: Sortim de Cervera per la N-141 i continuem per la C-25 (Eix Transversal) fins a la sortida 93 (Sant Ramon-Torà) on reprendrem la

N-141 en direcció Calaf i, poc després, per la LV-3003 fins a Torà, passant per Portell i Ivorra. A poc més d'1 km passada la vila de Torà, a l'alçada del mas Birrot, trobarem a mà dreta una pista que condueix a l'Aguda. Les restes del castell es troben en la part més alta del nucli urbà.

Tipologia: Restes d'un castell
Època (Èpoques): s. X-XI/XVIII
Estil: Romànic
Estat de conservació: Ruïna
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Militar/Defensa
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Restes de la torre oest

El castell de l'Aguda s'alça sobre un aflorament de roca, actualment totalment arruïnat com a conseqüència de les guerres carlines del segle passat, de l'acció dels agents meteorològics, com a conseqüència d'excavacions clandestines i per actuacions urbanístiques poc respectuoses amb el patrimoni, com la instal·lació d'antenes de televisió. La caiguda d'un llamp, el 12 d'octubre de 1907, va provocar l'enderroc de la

torre situada més a ponent. L'única imatge que es coneix on encara s'hi pot veure aquesta torre del castell de l'Aguda surt reproduïda dins l'obra de Ceferi Rocafort, *Provincia de Lleyda de la Geografia General de Catalunya*, darrere d'un primer pla de la creu de Sant Ramon. Però tot i el seu estat ruïnós aquest edifici que s'orienta d'est a oest, conserva importants vestigis de la fortalesa; en concret alguns sectors encara són visibles entre 5 i 6 m del seu alçat. Aquests murs presenten un parament a base de pedra irregular en el sector més antic i pedra més ben escairada en els sectors més moderns, lligades amb argamassa de calç i arena, restes que ens permeten observar un edifici de planta ovalada, llarg i estret (29 m x 6,50 m), amb una torre a cada extrem (ovalada la del costat oest i rodona la de l'est); l'espai interior presenta diverses subdivisions que correponen a diferents dependències del castell.

Aquestes restes conservades fins avui són el resultat de diferents obres d'ampliació, reforma o remodelació.

Markalain, González i Rubio en el seu treball *Castells de la línia defensiva del marge dret del Llobregós* observen quatre fases de desenvolupament d'aquest castell. La primera, datable abans del s. XI, coincidiria amb la torre ovalada situada a l'oest de les restes actuals, seria en origen una torre isolada que funcionaria com a punt d'observació. La segona fase, datable entre els segles XI i XV, correspondria a les restes d'un petit recinte adossat pel costat oriental a la torre ovalada primitiva, amb una sèrie de subdivisions interiors; també d'aquest moment, seria la construcció d'una bestorre de planta circular a l'est del recinte. La tercera fase, datable entre els segles XVI i XVIII, correspondria a les restes d'un mur que s'iniciaria adossat a la bestorre fins a l'absis de la capella de Santa Maria, tancant un ampli recinte pel costat est; també d'aquest moment seria una estructura quadrangular que s'observa actualment formant part d'un

Parament del mur nord

habitatge modern del costat oest del castell, adossat a aquest, i que constituïria l'angle nordoest del nou i ampli recinte del castell. Des d'aquesta estructura quadrangular sortiria, en direcció sudoest, un mur que tancaria un ampli recinte pel costat oest. El costat nord estaria tancat pel castell i el costat sud pel nucli clos de l'Aguda.

Per altra banda, entre el material arqueològic guardat a l'església del Convent de Sant Antoni de Pàdua hi trobem una interessant mostra de ceràmica procedent d'aquest castell, amb exemples de ceràmica grisa medieval, algunes de llavis amb perfil en "s", algunes decorades amb incisió, una vora trilobulada, ceràmica de blau català amb decoracions florals i ceràmica de reflexos metàl·lics

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

El castell de l'Aguda representa un punt fonamental i bàsic d'una xarxa de castells i torres que es crea a la riba dreta del riu Llobregós, promogut pel comtat d'Urgell i que suposa una línia fronterera i defensiva d'aquest comtat davant el poder àrab.

Segons el treball de Rubio, González i Markalain, aquesta línia s'inicia a l'est amb la fortalesa de

Diverses filades de carreus de la torre que mira a l'est

Castellfolli i finalitza a l'oest amb el castell de Ponts. Entre aquests s'han documentat un total de 17 punts amb restes o indicis de fortificacions medievals. Segons el mateix treball aquest sistema, si es pren la visualitat com a variable definitiva d'un plantejament estratègic, permet distingir tres tipus de fortificacions "...1.— Visualidad Dominante, concretada por Ribelles y la Aguda (Torà), que actúan como punto central con la mayoría de asentamientos. 2.— Visualidad Secundaria, que se efectúa entre dos o más puntos a través de establecimientos intermedios, como son los ejemplos de: Ponts-Castellàs-Ribelles y Biosca-Puig Castellar-L'Aguda. 3.— Visualidad Subordinada, en donde ésta se encuentra sujeta a un emplazamiento favorable a otros condicionantes, como por ejemplo el castillo de Sanaüja, el de Torà, etc...". Com podem veure, doncs, el castell de l'Aguda representa un punt destacable d'aquesta línia defensiva, formada a partir del segle IX i X i perfectament assentada en el primer quart del segle XI. El riu Llobregós deixava de ser un obstacle pel comtat d'Urgell, i s'establien nous punts fronterers a la riba esquerra del riu i vers la plana de Guissona.

Tot i els indicis sobre l'existència d'un nucli estable a l'Aguda a partir de la primera meitat del s. IX (Acta de consagració de la segona Catedral de la Seu d'Urgell feta el 839), assenyalant Santa Maria de l'Aguda com una parròquia més d'aquell bisbat. Amb tot, la menció més directa de l'Aguda com a punt fortificat la trobem en la documentació del segle XI, la qual es fa més abundant en els segles XII i XIII, on el castell apareix termenejant amb altres termes (1024), per venda (1030) o formant part d'heretats familiars. Entre les famílies que van tenir el domini d'aquest lloc destaquen els Miró (s. XI), els Cabrera (primera meitat s. XII), els Ribelles (segona meitat s. XII), els Cervera (final s. XII-final s. XIII) i els Cardona (s. XIV a s. XIX).

Aquest castell va suportar diverses guerres, que van implicar diverses ampliacions i reestructuracions, però van ser les guerres carlines del segle passat, juntament amb la fi dels drets nobiliaris, els que van acabar per arruïnar-lo, com ho confirma Madoz l'any 1849 referint-se a Torà: "En su term. se encuentra el desp. de l'Aguda, cas. (vol dir "castillo") que quedó arruinado y desierto durante la pasada guerra, pero que hoy está habitado por varias familias albergadas en miserables chozas".

BIBLIOGRAFIA

- *Catalunya romànica*, vol. 24. Barcelona 1994, ps. 467 i 468.
- BURON, Vicenç: *Castells romànics catalans*. Barcelona 1989, p. 234.
- COBERÓ, Jaume: *El castell de l'Aguda*. Treball inèdit.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, ps. 21-29.
- DALMAU, Rafael ed.: *Els castells catalans*, vol. VI. Barcelona 1976, ps. 739-745.
- Departament de Cultura de la Generalitat, *Catàleg de monuments i conjunts històric-artístics de Catalunya*. Barcelona 1990, p. 414.
- MADOZ, Pascual: *Diccionario geográfico, estadístico, histórico de España y sus posesiones en Ultramar*, vol. XV.

Madrid 1849.

— MARKALAIN, Juli; GONZÁLEZ, Joan-Ramon i RUBIO, Daniel: *Castells de la línia defensiva del marge dret del Llobregós*; dins Actas del Congreso Internacional Historia de los Pirineos, vol. II. UNED. Madrid 1991.

— ROCAFORT, Ceferí: *Provincia de Lleyda*. Barcelona, s. a., dins *Geografía General de Catalunya*, dirigida per Francesc CARRERAS CANDI. Barcelona 1908-1918.

— RUBIO, Daniel; GONZÁLEZ, Joan-Ramon i MARKALAIN, Juli: *Sobre la frontera cristiana en el valle del Llobregós (Lérida)*, "Arqueología Espacial 13. Fronteras." 3er. Col·loqui Internacional d'Arqueologia Espacial. Teruel 1989, p. 202.

— SARRI, Jaume: *Santa Maria de l'Aguda*. Tàrrrega 1958, ps. 11-14.

— SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. 1. Barcelona 1997, p. 5.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Amb uns treballs de consolidació dels murs existents podrien preservar-se cara al futur les restes d'aquesta fortificació, com a paradigma dels nuclis encastellats de la vall del Llobregós.

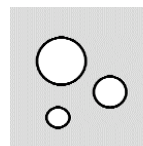
PROTECCIÓ EXISTENT

Bé d'Interès Cultural (Llei 16/25 juny 1995. R-I-51-6507).

FORATS EXCAVATS A LA ROCA

Nucli: L'Aguda
Distància des de Cervera: 25,3 km
Accés: Pista
Indret: Seguint les indicacions fins arribar a l'Aguda, algun d'aquests forats es troba en les immediacions del castell i la major els trobem a tocar del nucli urbà, vers ponent.

Tipologia: Forats excavats a la roca
Època (Èpoques): Medieval
Estat de conservació: Bo
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Civil/Diversa
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

En la morrera sud de la cinglera, uns pocs metres a l'oest de les cases i sota d'una era, documentem diversos forats practicats a la roca i a diferents nivells, circulars i quadrangulars, de petites dimensions que fan pensar en punts d'encaix o de fixació de possibles estructures habitacionals de fusta. En aquest mateix indret també podem

Forats excavats a la vertical de la cinglera

constatar la presència d'un important enderroc.

Altres forats excavats a la roca els trobem, un, en una roca de la cinglera del castell, en la vessant sud a tocar pràcticament dels murs del castell. Es tracta d'un forat de secció rectangular orientat en sentit est-oest que podria fer pensar, fins i tot, en algun tipus d'enterrament infantil (llarg: 63 cm x ample: 22,5 cm x profunditat: 14 cm). Un altre forat el documentem en una roca exempta més al sud de la morrera damunt descrita. Es tracta d'una mena de pica de secció circular amb una mena de petit canaló incís que la volta (diàmetre: 117 cm x fondària màxima: 30 cm). El canaló presenta dos incisions de secció quadrada en un dels extrems i amida un total de 6 m. Per les seves característiques, no seria escabellat de pensar que pogués tractar-se d'un primitiu trull per fer vi.

Forats excavats a manera de pica en l'horitzontal de la cinglera

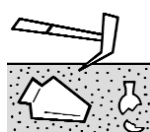

Buidat practicat a la roca d'un possible enterrament infantil

JACIMENT DEL TOSSAL DE L'AGUDA

Nucli: L'Aguda
Distància des de Cervera: 25,5 km
Accés: Pista
Indret: *Un cop hem arribat a l'Aguda, continuarem en direcció a l'ermita de Sant Salvador. Uns metres enllà, en la vessant del turó on es troba en el punt geodèsic i el dipòsit d'aigua, documentem aquest jaciment per les troballes que s'hi han efectuat.*

Tipologia: Jaciment arqueològic-lloc d'hàbitat
Època (Èpoques): ibero-romana
Estat de conservació: Dolent
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Civil/Zona d'hàbitat a l'aire lliure
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Jaciment situat en el cim i vessant sud d'un tossal entre el nucli urbà de l'Aguda i l'ermita de Sant Salvador. En aquesta zona molt erosionada, hom ha trobat fent prospecció superficial ceràmica ibèrica a torn, destrals de basalt i un molí manual. Aquest poblat ja fou estudiat a principis d'aquest segle. S'hi van trobar restes de ceràmica, útils de pedra, un forn crematori i alguns esquelets. Part de la ceràmica allí recollida hom afirma que es troba en el Museu Diocesà i Comarcal de Solsona.

Vista de la vessant del turó des de l'est

Per la situació del tossal, cap la possibilitat que existeixi un emplaçament ibèric indeterminat a la zona, sense poder fer cap més precisió entorn a la seva cronologia per manca de dades.

BIBLIOGRAFIA

- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, p. 13.
- PERA, Joaquim: *La romanització a la Catalunya interior: estudi històric-arqueològic de lesso i Sigarra i el seu territori*. Tesi doctoral. U.A.B. 1993.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

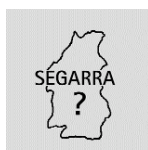
Jaume Coberó va ser l'encarregat de conservar a casa seva molta ceràmica i un molí manual trobats en aquest indret. Sobre les troballes pertanyents, en teoria a l'Aguda, dipositades al Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, hem de dir que consultant el seu catàleg-fitxer no hem documentat materials pertanyents a aquest jaciment ibèric. Erròniament s'adscriu a l'Aguda un altre jaciment (calcolític-megalític), el de Puig-anseric que hom localitza prop de Tiurana, del qual són les peces amb núm. d'inventari 1600 a 1609. Ni l'indret ni el tipus de jaciment s'escauen, doncs, amb el del "Tossal de l'Aguda" que Joaquim Pera i Jaume Coberó esmenten.

Així mateix, entre la col·lecció arqueològica de l'església del Convent de Sant Antoni de Pàdua de Torà hi documentem una interessant mostra de ceràmica procedent de Sant Salvador de l'Aguda, amb exemples de ceràmica comuna ibero-romana i una pedra de molí manual. Una part important d'aquesta col·lecció de ceràmica va ser dipositada a l'església del Convent per Jaume Coberó.

PROTECCIÓ EXISTENT

I.P.A.C.-Segarra.

CASTELL DE MUSOLERES

Nucli: L'Aguda
Distància des de Cervera: 26,8 km
Accés: Pista + sender
Indret: Una vegada arribem al nucli de l'Aguda, prendrem el camí que porta a mas Reiners. Les restes d'aquest castell es troben en la cota 617 del mapa topogràfic 1:25.000.

Tipologia: Restes d'un castell
Època (Èpoques): s. X-XI
Estat de conservació: Ruïna
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Militar/Defensa
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Turó on es localitza el jaciment de Musoleres

Es tracta d'un jaciment a l'aire lliure corresponent, probablement, a l'antic castell medieval de Musoleres (o Mozoleres) documentat al s. XII i que es pot localitzar en la cota 617 del Mapa Topogràfic Nacional de España 1:25000, a l'est i molt a prop de cal Reiners. Actualment només es conserva un enderroc que

constata l'existència d'algun tipus d'estructura constructiva però que fa molt difícil cap hipòtesi de planta.

Des d'aquest punt es visualitzen perfectament el castell de Ribelles (Vilanova de l'Aguda-Noguera) i la torre de Puig Castellar (Biosca). En aquest indret hom hi ha recollit ceràmica que es pot comparar amb la trobada al castell de l'Aguda i que pot adscriure's als segles X-XI. Aquesta ubicació coincideix amb la proposta apuntada per Markalain, Rubio i González sobre l'existència d'una línia defensiva de castells cristians en el marge dret del Llobregós, els quals situen en la serra al voltant de la casa Reiners, un punt apte per l'existència d'una fortificació en connexió amb el castell de Biosca i l'Aguda.

Restes d'un mur

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Tenim molt poques referències documentals sobre aquest castell, les més remotes ens porten al segle XII, on en la carta de dotació de la capella de Sant Salvador de Santa Maria de l'Aguda, de l'any 1115, apareixen dos donants amb aquest topònim formant part del seu antropònim: Berenguer de Mozoleres i Ramon de Mozoleres. Del segle XV tenim una referència més clara a aquest acastell, així en un document de l'any 1495 s'esmenta "...unes feixes sota el castell de Mozoleres".

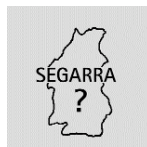
BIBLIOGRAFIA

—COBERÓ, Jaume: *El castell de Mozoleres*. Treball inèdit.

—RUBIO, Daniel; GONZÀLEZ, Joan-Ramon i MARKALAIN, Juli: *Sobre la frontera cristiana en el valle del Llobregós (Lérida)*, "Arqueologia Espacial 13. Fronteras." 3er. Col.loqui Internacional d'Arqueologia Espacial. Teruel 1989, p. 202.

—SARRI, Jaume: *Santa Maria de l'Aguda*. Tàrrrega 1958, ps. 48 i 94.

TORRE DE LA FERRERIA

Nucli: L'Aguda
Distància des de Cervera: 24 km

Accés: Pista + sender

Indret: A uns 500 m després de desviar-nos davant del mas Birrot en direcció al nucli de l'Aguda, continuarem a peu per un caminet a

mà esquerra. Resulta difícil de trobar si no s'hi accedeix amb algú que conegui la zona.

Tipologia: Restes d'una torre

Època (Èpoques): s. X-XI

Estat de conservació: Ruïna

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Militar/Defensa
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

És un jaciment corresponent a algun tipus d'estructura defensiva, probablement una torre, d'època medieval. En una elevació delimitada per dos torrents s'observen restes d'estructures i un important enderroc, a més d'altres

Restes d'estructures

elements que contribueixen a refermar la hipòtesi que es tracti d'un lloc d'hàbitat, com forats excavats a la roca —un de quadrat, per exem-

Forat excavat a la roca

ple, de 23 x 23 cm x 12 cm de profunditat—. Fragmentàriament encara és visible una de les possibles cantonades (la nord-est), d'uns 2 m de mur de pedra irregular lligada amb argamassa de calç i arena. Al seu redós, en el sector est, s'hi endevina una estructura habitacional d'uns 6 m de llarg i 3,5 m d'ample, actualment delimitada per dos murs, un al nord i l'altre al sud. D'un ampli camp visual, des d'aquest indret elevat es domina una important extensió de territori, sobretot de tota la vall del Llobregós i de les elevacions més immediates, com Vicfred, Ivorra...

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Sobre aquest jaciment, en el volum 24 de l'obra Catalunya romànica, alguns autors en parlen com una construcció posterior a l'edat mitjana que potser es podria relacionar amb el topònim que identifica l'indret. La situació atípica de l'emplaçament i el topònim de l'indret semblen descartar una fortificació de la frontera del segle XI, si bé probablement l'origen de l'assentament podria relacionar-se amb un moment immediatament posterior a la consolidació de la població cristiana en aquest indret.

BIBLIOGRAFIA

- Catalunya romànica, vol. 24. Barcelona 1994, p. 471.
- RUBIO, Daniel; GONZÁLEZ, Joan-Ramon i MARKALAIN, Juli: *Sobre la frontera cristiana en el valle del Llobregós (Lérida)*, "Arqueologia Espacial 13. Fronteras." 3er. Col·loqui Internacional d'Arqueologia Espacial. Teruel 1989, p. 202.

NECRÒPOLIS DE CA L'HOMENETS

pocs metres del mas Homenets, al peu del camí que porta d'aquest mas al mas Cabirols.

Nucli: L'Aguda
Distància des de Cervera: 29,3 km
Accés: Pista
Indret: Poc abans d'arribar a l'Aguda ens desviem a mà esquerra en direcció a la partida de Cabirols. Aquesta necròpolis es trobava a pocs metres del mas Homenets, al peu del camí que porta d'aquest mas al mas Cabirols.

Tipologia: Necròpolis
Època (Èpoques): Altmedieval
Estat de conservació: Dolent
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Lloc d'enterrament
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Hom ha documentat en aquest indret de ca l'Homenets dues zones d'enterrament diferenciades. En la zona 1, en una morrera de cinglera que trobem en direcció Cabirols, fa uns 20 anys es documentaren cinc sepultures (dues d'infants i tres d'adults) que avui no podem veure

Vista general de l'emplaçament de la necròpolis

perquè la zona es troba totalment poblada de matoll i perquè les graves de l'actual camí s'encarregaren de tapar-ho. En la zona 2, a pocs metres al nord-est de ca l'Homenets, en un petit tossal avui recobert per la vegetació s'hi descobriren, també, diversos enterraments o sepultures de llosa que van ser destruïts i tapats.

És curiós com aquest indret es assenyalat en l'Ortofotomapa 361-10-1 de l'Institut Cartogràfic de Catalunya amb el topònim de "Sepulcre de fossa de ca l'Homenet".

Una nova referència ens assenyalava que fent treballs de boiga en el Clot de ca l'Homenets es localitzà abundant ceràmica d'època medieval i, a més a més, recorda l'existència de restes d'una construcció a pocs metres al nord del mas que podria tenir relació amb algun tipus d'estructura defensiva, tipus torre. Podem assenyalar a la llum d'aquestes notícies orals que ens trobem en un indret certament interessant des del punt de vista històric. Així, aquestes referències ens permeten intuir l'existència en aquesta zona d'algun tipus d'assentament de caràcter rural, és a dir, un mas d'època medieval que en un moment o altre es trobaria fortificat. Malauradament la vegetació ha amagat part de la necròpolis, tot i així la informació facilitada ens parla d'enterraments a la roca i de caixa de lloses.

CONTEXT HISTÒRIC

El Dr. Manuel Riu assenyalava que no resulta estranya l'existència d'una gran diversitat de formes de tombes en època cristiana; tampoc no es estrany, sobretot en època alt medieval, que aquests enterraments es trobin reparats una mica per tot arreu, trobant-se isolats, al voltant de masos o a redós d'esglésies. No serà fins a partir del segle XI que es generalitzaran els cementiris parroquials i monestirials, com a conseqüència d'una major organització territorial del món medieval.

Cronològicament, tot i que caldria portar a terme una recerca arqueològica més aprofundida de la zona per poder extreure una datació més fiable, a la llum de les

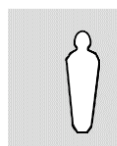
notícies orals transmeses ens decanem per situar en aquesta zona un tipus d'hàbitat rural anterior al procés de repoblament cristià de la Segarra (s. XI), fet que vindria constatat per la presència d'un cementiri en una zona d'explotació rural, amb presència de tombes excavades a la roca de tipus banyera, que cronològicament es situarien entre els segles IX i X, i fins i tot anteriors. Un hàbitat rural que hauria continuat existint i que amb les corresponents modificacions i reformes hauria arribat fins els nostres dies.

Les troballes de tombes excavades en una zona rociosa continua presentant importants problemes interpretatius sobretot a nivell tipològic i cronològic. J. Bolós, M. Esquerda i J. Gallart assenyalen la següent classificació: "tombes que tenen el cap diferenciat, dins de la capçalera, i les que no tenen el cap diferenciat; aquestes darreres, al seu torn, es poden classificar segons tinguin els extrems més o menys rectes o ja més arrodonits". Una classificació que els serveix per extreure'n la següent cronologia: "En principi —diuen els autors—, hom ha cregut que les tombes antropomòrfiques eren més modernes que les mancades de cap diferenciat; les antropomorfes les podem datar en els segles X i XI —i potser algun cop, fins i tot, en el segle XII—, en canvi les primeres tombes sense cap diferenciat poden ser alguns segles més velles. Així mateix, mentre les antropomorfes se solen trobar en relació amb esglésies, les mancades de cap solen ésser situades en llocs isolats, sobre roques més o menys preeminents o elevades". En un article posterior de J. Bolós i M. Pagès, s'assenyala l'existència de dos moments constructius d'aquest tipus de necròpolis. Una primera època —diuen aquests autors—, segurament, la podem situar durant els segles VI i VII [...] i una segona època que es clou vers l'any 1000, abans d'arribar el temps del romànic, cal situar-la durant els segles VIII i especialment IX i X. Del primer moment, al qual li corresponen els tipus de tombes amb formes rectangulars, trapezials i, potser, d'extrems arrodonits [...] la segona època [és] representada sobretot per les tombes pisciformes i antropomorfes [...].

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

- Institut Cartogràfic de Catalunya: *L'Aguda de Torà*. (Ortofotomapa 1:5000, 361-10-1). Barcelona 1987.
- BOLÓS, Jordi; ESQUERDA, Mateu i GALLART, Josep: *Notícia d'algunes sepultures excavades a la roca situades a la comarca de les Garrigues*. "Ilerda" núm. XLVI. Lleida 1985, ps. 23-32.
- BOLÓS, Jordi i PAGÈS, Montserrat: *Sepultures excavades a la roca*; dins "Necròpolis i sepultures medievals de Catalunya", ACTA/MEDIEVALIA (Annex 1). Barcelona 1982, ps. 61-97.
- RIU, Manuel: *L'arqueologia medieval a Catalunya*. Barcelona 1989.

TOMBA ISOLADA DELS PINS DEL MÀRTIR

Nucli: L'Aguda
Distància des de Cervera: 26,3 km
Accés: Pista+sender
Indret: Poc abans d'arribar al nucli de l'Aguda, ens desviarem pel camí que condueix a mas Reiners. Aproximadament a 1 km.

Tipologia: Tomba
Època (Èpoques): Altmedieval
Estat de conservació: Regular
Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

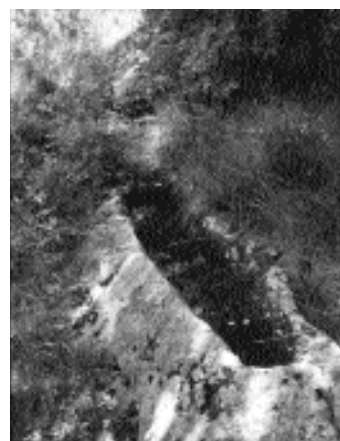
Original: Religiós/Lloc d'enterrament
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

En aquest indret, conegut com els Pins del Màrtir en el camí que condueix a cal Reiners, documentem una única sepultura excavada a la roca, del tipus banyera, orientada en sentit est-oest.

Presenta capçalera i peus arrodonits, amb la particularitat de tractar-se d'un enterrament extraordinàriament estret. Mesures: 175 cm de longitud; 28 cm d'amplada de la capçalera; 35 cm d'amplada del cos; 18 cm d'amplada dels peus; 10 cm de profunditat a l'alçada del cap i 25 cm de profunditat als peus.

És ressenyable un forat excavat a la roca formant una petita basseta, a poc més d'un metre de la tomba, de planta quadrangular (28 x 22 cm i 20 cm de profunditat).

Aspecte de l'enterrament tal i com es pot veure a l'actualitat

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

El fet de trobar-se tombes isolades no és estrany en el món cristià; caldria emmarcar-ho abans del segle XI, dins una pràctica més o menys habitual en un espai de frontera, dèbilment organitzat tant a nivell polític com religiós. Parlem d'una mateixa tipologia de la tomba, excavada a la roca, del tipus banyera amb els extrems arrodonits que, segons J. Bolós, M. Esquerda i J. Gallart, es situarien entre el segle VIII i el segle X. Tot i així caldria efectuar una recerca arqueològica més sistemàtica de la zona, cosa que probablement permetria descobrir algun tipus d'hàbitat rural proper i fins i tot més tombes excavades a la roca.

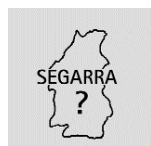
Per ampliar la informació sobre aquest tipus d'enterra-

ments, i perquè serveixi de context, podeu consultar el registre anterior corresponent a la necròpolis de ca l'Homenets. La bibliografia també pot ser útil per ampliar la informació al respecte.

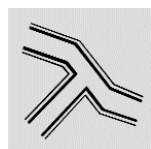
BIBLIOGRAFIA

- Catalunya romànica, vol. 24. Barcelona 1994, p. 470.
 —BOLÓS, Jordi; ESQUERDA, Mateu i GALLART, Josep: *Notícia d'algunes sepultures excavades a la roca situades a la comarca de les Garrigues*. "Ilerda" núm. XLVI. Lleida 1985, ps. 23-32.
 —BOLÓS, Jordi i PAGÈS, Montserrat: *Sepultures excavades a la roca*; dins "Necròpolis i sepultures medievals de Catalunya", ACTA/MEDIEVALIA (Annex 1). Barcelona 1982, ps. 61-97.
 —RIU, Manuel: *L'arqueologia medieval a Catalunya*. Barcelona 1989.

CAMÍ I CARRERADA DE TORÀ A PUIG-REDON

Nucli: L'Aguda
Distància des de Cervera: 26,5 km
Accés: Pista+sender
Indret: Arribats a l'Aguda, a migjorn del nucli urbà, aquest camí baixa serpentejant cap a Torà. Es tracta de l'antic camí de Torà a Puig-redon.

Tipologia: Camí de bestiar
Època (Èpoques): Medieval-Moderna
Estat de conservació: Dolent
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Civil i agro-ramader/Camí i carrerada
Actual: Recorregut d'interès excursionista

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Sortint del pont de les Merites de Torà, que travessa la riera de Llanera, aquest camí s'enfila serpentejant per la

Aspecte actual del camí

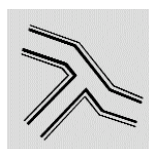
serra en direcció l'Aguda, passant per la "Creueta". La major part del tram entre Torà i l'Aguda es troba empedrat si bé amb molta vegetació que dificulta la seva percepció. En general és estret, amb parets de marge i de contenció a banda i banda en alguns punts, com l'entrada al nucli urbà de l'Aguda.

La memòria oral ens parla encara, quan agafa aquest camí, de la "carrerada".

CARRERADA DE GUISSONA A L'AGUDA

Nucli: L'Aguda
Distància des de Cervera: 24 km
Accés: Carretera
Indret: Venint de Torà, abans d'enfilar pel camí que condueix a l'Aguda, a l'alçada del mas Birrot, creuem la carretera a mà esquerra on agafarem aquest camí que pot resseguir-se des de la Creu del Pla en direcció sud.

Tipologia: Camí de bestiar
Època (Èpoques): Medieval-Moderna
Estat de conservació: Regular
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Civil i agro-ramader/Camí i carrerada
Actual: Agrícola/Camí

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Camí i carretera de Guissona a l'Aguda

Aquest camí, des de l'Aguda, baixa per la part de ponent vers el pla, creuant-se amb el camí ral de Torà a Biosca en l'indret de la Creu del Pla (casa Birrot), per seguir en direcció al riu Llobregós, que el travessa en l'indret dels Camporrells, pujant la "Guixa" per la rasa de les Pompúries, per endinsar-se en el terme de Paloüet i, des d'aquí, cap a Guissona.

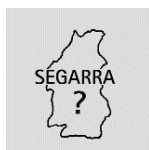
No conserva cap sector que doni testimoni fefaent de la seva utilització com a camí ramader en època medieval. Com en el cas del camí ral de Torà a Biosca, el qual coincideix, en algun sector amb la C-1412.

Es tractaria d'una de les vies pecuàries utilitzades per menar el bestiar cap al Pirineu durant els mesos estivals. En qualsevol cas, com també el camí i carrerada que anava de Torà a Puig-redon, es tractaria d'una via pecuària secundària si fem cas del treball de Joan Vilà Valentí.

BIBLIOGRAFIA

- VILÀ, Joan: *El món rural a Catalunya*. Barcelona 1973, ps. 88 i 89.

CASTELL DE CELLERS

Nucli: Cellers

Distància des de Cervera: 29,3 km

Accés: Pista

Indret: Sortim de Cervera per la N-141 i continuem per la C-25 (Eix Transversal) fins a la sortida 93 (Sant Ramon-Torà) on reprendrem la

N-141 en direcció Calaf i, poc després, per la LV-3003 fins a Torà. Arribats a aquesta vila, poc abans d'agafar la carretera que condueix a Solsona ens desviarem a mà dreta per una pista que condueix al nucli de Cellers (a poc més de 7 km de Torà).

Tipologia: Restes d'un castell

Època (Èpoques): Medieval-Moderna

Estat de conservació: Ruïna

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Militar/Defensa

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Aspecte d'una de les cantonades fins fa poc encara visibles del primitiu castell

Les restes arquitectòniques d'aquest castell conservades fins no fa massa anys i les restes que hom hi pot contemplar encara avui, posen de manifest les moltes reformes i adaptacions que aquesta construcció ha sofert al llarg del temps, a la vegada que fan difícil de precisar-ne la part que correspon a l'antiga estructura, visible només en

alguns trams de murs fets a base de carreus a la part baixa del casal. Podem concloure que l'espai fortificat inicial va seguir un llarg procés de reforma i ampliació, seguint un procés força comú, que va tenir el seu moment més vigorós al llarg dels segles XVI, XVII i XVIII. D'aquest moment són les restes que fins fa poc en quedaven, murs de pedra irregular i tàpia, algunes de les antigues repeses i muntants de les obertures, així com de dovelles del portal d'ingrés. El castell de Cellers, que hom havia vist dret i habitat en un passat no massa llunyà, avui es troba completament enrunat, mes es veu que fou un gran casal, lluint al seu temps a la porta àmplia arcada de mig punt de grans dovelles i l'escut d'armes fet en marbre blanc dels Pinyatelli, Aymerich i Argensola.

Escut d'armes parlants que hom documentava damunt l'entrada

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

La fundació d'aquest castell cal emmarcar-lo molt probablement, com tots els d'aquest sector, en el context de la reconquesta cristiana a cavall dels segles IX-X. El primer document que, sense especificar-ho, ens informa de l'existència d'aquest castell data del 26 de juliol del 1038, quan Borrell amb la seva muller Adalez i els seus fills Gerald, ardiaca, i Guifré varen donar al monjo Guillem i al seu germà Galí, sacerdot, i al monjo Sunifred i a tots els seus successors en aquest lloc l'església de Sant Martí de "Sellers", a la vall "Tolletana", prop del castell de "Sellers", amb la condició de celebrar-hi culte diví cada diumenge i altres dies que assenyalaven, i que l'església de Sant Martí estigués sempre subjecta "als monjos i preveres de l'església de Sant Celdoni que viuen allà o que hi resideixin en el futur". El castell de Cellers surt documentat també en data de 26 de febrer de l'any 1187 en el qual es parla de l'acte de donació que Pedrona fa a la seva filla, Blanca, d'un cap-mas que té "al terme del castell de Sellers". Posteriorment apareixen en diversos documents, com a senyors de Cellers: Ponç i Artau (1120), Berenguer (1166) emparentat amb els senyors de Besora, Guillem, que té una qüestió amb Arnau de Besora sobre uns masos d'aquest castell (1222). El castell de Cellers també surt esmentat l'any d'erecció del comtat de Cardona, el 1375, com a possessió seva. L'any 1399 veiem senyor de la vall de Cellers, Claret i de la vall de Figuerola a Ramon de Pinós, que la té en feu pels vescomtes de Cardona, i sobre el qual recau l'acusació de participar en el trasllat de les relíquies dels cossos dels Sants Màrtirs Celdoni i Ermenter de Cellers a Cardona (vegeu dins l'apartat dedicat a l'arquitectura religiosa: Església del Monestir de Sant Celdoni i Ermenter de Cellers).

L'any 1785 veiem com a senyor jurisdiccional de la Baronia de Cellers, Claret i de la vall de Figuerola a D. Anton-Francesc Pinyatelli, Aymerich i de Argensola.

Vista general de les restes del castell

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- Catalunya romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987, p.45
- COBERÓ, Jaume: *Castell de Cellers*. Treball inèdit.
- LLORENS, Antoni: *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*, vol. II. Lleida 1987, ps. 417-418.
- PLANES, Ramon: *El fogatge del Ducat de Cardona de 1502*, dins "Arxiu de textos catalans antics" núm. 15. Barcelona 1996, ps. 348-353.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

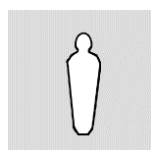
Val a dir que, en el curs de l'any 1997 i 1998, van efec-

tuar-se obres de desenrunament de l'espai ocupat per aquests casa-castell senyorial de Cellers, amb la qual cosa pràcticament no queda rastre de la seva estructura.

SEPULTURA DE LES FEIXES

Nucli: Cellers
Distància des de Cervera: 29 km aprox.
Accés: Pista+sender
Indret: *Seguint les indicacions fins a Torà i després per anar cap al nucli de Cellers. Abans d'arribar a Cellers, trobarem a mà esquerra el mas Feixes. D'aquí, a peu en direcció nord fins a la carena d'un tossalet.*

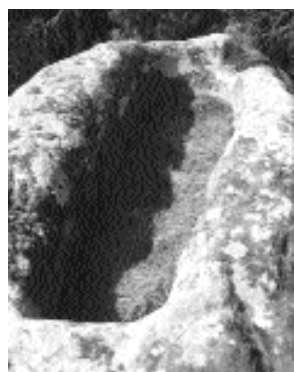

Tipologia: Tomba
Època (Èpoques): Altmedieval
Estat de conservació: Regular
Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Lloc d'enterrament
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Aspecte actual de la tomba

Tomba excavada a la roca, del tipus banyera, situada damunt d'un petit aflorament de cinglera, a una certa distància al nord-est del mas les Feixes. Les seves mesures són: 178 cm de llarg; 46 cm d'amplada capçalera; 50 cm d'amplada cos; 28 cm d'amplada peus i amb una profunditat que oscil·la entre els 30 i els 35 cm.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Segons ens informen les fonts orals, a uns 50 o 100 m de la sepultura de les Feixes, s'havien localitzat diverses sepultures construïdes a base de caixes de llosa. Ens trobem davant un cas semblant al registrat al jaciment de ca l'Homenets, vestigis d'enterraments excavats a la roca, del tipus banyera amb els extrems arrodonits junt amb enterraments de caixa de lloses; ja hem assenyalat que és un fet comú al món cristià la diversitat de les sepultures en una necròpolis i que, fins i tot, poden ser contemporànies.

Ens trobem davant una zona de necròpolis que possiblement tindria el seu origen anterior al segle X, tenint en compte la cronologia general assenyalada per J. Bolós, M. Esquerda i J. Gallart per les sepultures excavades a la roca del tipus banyera, les quals poden situar-se com a anteriors al segle X, però poden perdurar en els segles següents.

També en aquest cas, igual que en el jaciment de ca

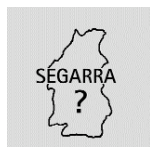
l'Homenets, ens trobaríem davant d'un assentament rural a manera de mas en un terreny certament fèrtil que ha permès que la zona sigui habitada fins a l'actualitat, amb els masos de les Feixes, Valentines i Otxés, encara existents. I que hi ha indicis d'assentaments molt més antics, com ho demostren les troballes localitzades en aquest indret corresponents a l'època prehistòrica, del bronze final-primer edat del ferro i d'època romana (vegeu el registre corresponent del nostre inventari dins d'aquest apartat d'arqueologia).

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Per ampliar la informació sobre aquest tipus d'enterraments, i perquè serveixi de context així com de proposta bibliogràfica, podeu consultar l'entrada corresponent a la necròpolis de ca l'Homenets.

Molt prop d'aquest indret, el mateix dia que vam fitxar aquesta sepultura, vam trobar un fragment de ceràmica que podria correspondre a l'època ibèrica.

SEPULTURA DE CANELLES

Nucli: Cellers
Distància des de Cervera: 28,5 km
Accés: Pista
Indret: *Arribarem a Torà i després continuarem per la pista que condueix al nucli de Cellers, des d'on ens desviarem pel camí de cal Minguet i Tarrés i, a uns 400 m aproximadament damunt d'una cinglera que s'alça per sobre del camí, trobarem aquesta interessant tomba.*

Tipologia: Tomba isolada
Època (Èpoques): Altmedieval
Estat de conservació: Regular-dolent
Interès: Alt

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Lloc d'enterrament
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Sepultura excavada a la roca on destaquen les incisions practicades en el seu fons

Es tracta d'una tomba excavada a la roca del tipus banyera, orientada d'est a oest, i localitzada damunt d'un petit aflorament de cinglera, pel camí de cal Minguet i

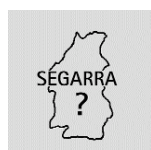
Tarrés. Actualment es troba força afectada per l'erosió de la pedra. Presenta, com en molts altres casos, capçalera i peus arrodonits i sense diferenciar el cap. Les seves mesures són: 174 cm de longitud; 44 cm d'amplada de capçalera; 53 cm d'amplada de cos i amb una profunditat que oscil·la entre els 30 i els 35 cm. La part de la tomba corresponent als peus es troba desapareguda.

La particularitat d'aquesta sepultura és un motiu incís en el seu interior que li confereix un interès especial en relació al conjunt de sepultures que hem pogut documentar dins el terme de Torà. Es tracta d'una incisió a la roca, a manera de canaló (d'entre 1,5 i 2 cm), de forma quadrangular (24 x 24 cm) amb un motiu cruciforme al seu interior situat a la capçalera de la tomba, el braç vertical del qual té continuïtat, també a manera de canaló, al llarg de la caixa sepulcral (97 cm). Aquest detall incís es podria correspondre a algun tipus de pràctica libatòria o, senzillament, esdevenir un motiu religiós.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Pel que fa al context històric i a la proposta bibliogràfica de les sepultures excavades a la roca podeu consultar la síntesi de la necròpolis de ca l'Homenets.

JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE LA VALL DE CELLERS

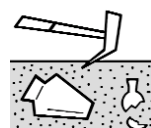
Nucli: Cellers

Distància des de Cervera: 30 km aprox.

Accés: Pista+sender

Indret: De Torà, per la pista que condueix al nucli de Cellers i al Monestir de Sant Celdoni i Ermenter. Per tota la vall de Cellers, en la seva

riba dreta, en indrets puntuals pels volts dels masos Valentines, les Feixes o Otxés.

Tipologia: Jaciment arqueològic-lloc d'hàbitat

Època (Èpoques): Prehistòrica/Bronze final-primera Edat del Ferro/Romana/Medieval

Estat de conservació: Dolent

Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Lloc d'hàbitat

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Dins la vall formada per la riera de Cellers, avui es localitzen tres masos (Valentines, les Feixes i Otxés), emplaçats a la riba dreta de la vall que solca la riera, en sengles espais aturonats a recer de la serra de Sant Donat, al nord. En aquests indrets s'hi han pogut trobar abundants materials arqueològics de diferents èpoques que han aparegut fora de tot context arqueològic, en parets de marge o efectuant tasques de conreu, fet que fa que sigui molt difícil extreure'n conclusions, tot i que sí que podrien plantejar-se algunes hipòtesis.

Entre els materials recuperats destaquen una important

col·lecció d'estris de pedra polida d'època neolítica, corresponents bàsicament a fragments de destrals, percutors, així com alguna pedra que es pot correspondre amb algun tipus d'amulet. També

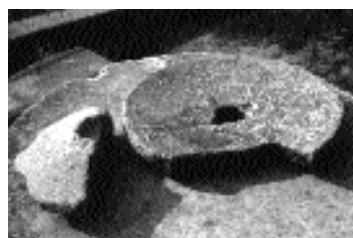

Estris de pedra polida d'època neolítica localitzats pels voltants de mas de les Feixes

s'ha recuperat algun fragment de ceràmica realitzada a mà, on destaca la presència de decoració a base de cordó amb incisions ungulars.

Un altre conjunt de materials important es correspon amb ceràmica d'època romana, com són fragments de dòlia, teula, ceràmica comuna, d'àmfora, i fragments de molí de granit i basalt. Aquests materials van aparèixer en camps de conreu de la vessant de migjorn que forma la riera.

CONTEXT HISTÒRIC

Fragments de molí manual d'època romana, de pedra granítica, localitzats prop de mas Otxés

És important ressenyar que aquest sector de la vall de Cellers ofereix un destacat interès arqueològic que ve determinat per les nombroses restes trobades d'èpoques diferents. Partint

d'un substrat neolític, podem documentar peces del bronze final-primera edat del ferro i d'època romana. Per tant ens trobaríem davant una zona amb una intensa i perdurable activitat humana, un fet que no ens ha d'estranyar si tenim en compte les característiques geogràfiques de la zona, un indret molt ric en aigua. Convé destacar, per exemple, que cada una de les masies actuals de la zona recull la seva pròpia aigua de petites fonts naturals i que la terra és molt fèrtil per al cultiu.

Sobre els materials neolítics trobats, ens remetem a l'article de Daniel Rubio sobre la troballa de cinc estris neolítics prop del mas Valentines, que van ser dipositats a la secció d'arqueologia de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. En aquest article Rubio formula el següent comentari a títol de conclusió: "Tarea ardua es ofrecer una datación cronológica sin más referencias que los mismos objetos hallados; no obstante, indagando en otros yacimientos de la provincia con hallazgos del mismo tipo, y según Maluquer de Motes, se situarían en época anterior a la Edad del Bronce con perduraciones posteriores. Sobre su uso, sólo podemos decir, ya que se encuentran la mayor parte deteriorados, que pertenecen al grupo de hachas, anzuelos y mazas, según A. J. Fandos. El que estos utensilios se encuentren fuera de un contexto propio, hace pensar que fueron recogidos en un tiempo por considerarlos como atributos mágicos, sin valorar otros posibles

materiales situados junto a aquéllos".

A més de la possible presència d'algun assentament neolític, la recuperació de ceràmica a mà decorada amb cordons i ungulacions fa pensar en la possibilitat d'un hàbitat del bronze final-primera edat del ferro. I el mateix podem dir d'un possible assentament rural, tipus *villae*, d'època romana, si fem cas del material recuperat d'aquest moment. Les *villae* acabarien configurant un nou tipus de territori, molt més urbà i estructurat que l'ibèric, on des de la ciutat partia el model de distribució territorial, és a dir, les xarxes viàries i les unitats d'explotació agrària. Pel que fa a la nostra comarca, la funció de centre de distribució el trobariem exemplaritzat en la ciutat romana de Ileso (Guissona). Tanmateix, la relació entre la ciutat de Ileso i el seu territori, sobretot pel que fa a aquesta zona situada al nord de la comarca, es troba poc estudiat encara, tot i el treball de Joaquim Pera.

Per últim, no volem oblidar la sepultura documentada a les Feixes que ens revela una persistència de l'hàbitat en aquesta zona en època altmedieval (vegeu l'entrada: Sepultura de les Feixes).

Fragments de ceràmica romana (dòlia, tègula) trobada prop de mas Otxés

BIBLIOGRAFIA

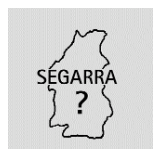
—PERA, Joaquim: *La romanització a la Catalunya interior: estudi històric-arqueològic de Ileso i Sagarra i el seu territori*. Tesi doctoral. U.A.B. 1993.

—RUBIO, Daniel: *Nuevos datos sobre hachas piqueteadas de la comarca de la Segarra*, "Ilerda" núm. XLVII. Lleida 1986, ps. 167-169.

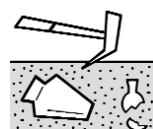
NOTES COMPLEMENTÀRIES

És important de ressenyar que aquest sector de la vall de Cellers ofereix un interès arqueològic que seria bo de valorar.

JACIMENT DEL TURÓ DE SANTA MAGDALENA

Nucli: Cellers
Distància des de Cervera: 25 km
Accés: Pista+sender
Indret: De Torà, per la pista que condueix al nucli de Cellers. Abans d'arribar-hi, a l'alçada del trencall que condueix a Otxés i Gilet, en un dels turonets que s'aixequen a la vora del camí.

Tipologia: Jaciment arqueològic-lloc d'hàbitat
Època (Èpoques): Medieval?
Estat de conservació: Ruïna
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Militar/Defensa
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Hom ens informa sobre l'existència d'una estructura en aquest indret denominat el turó de Santa Magdalena, al sud-est del lloc conegut com la creu de l'Embestida o de la Bastida i de la casa Otxés, en un tossal a migjorn de la serra de Sant Donat, sota del qual passa el camí de Cellers a Torà.

Examinat l'indret, efectivament hom hi pot documentar un petit tram de mur d'uns 4 m de llarg per 1 m d'alçada, fet en pedra seca bastant irregular, mentre que pels voltants s'hi observen restes d'un enderroc.

La impossibilitat de realitzar-hi una prospecció més a fons degut, en bona part, a l'abundant vegetació, no ens ha permès d'establir una datació del jaciment, tot i que, per les seves característiques, podria correspondre's amb un punt de guaita d'època medieval.

CASTELL DE CLARET

Nucli: Claret
Distància des de Cervera: 30,2 km
Accés: Pista
Indret: Sortim de Cervera per la N-141 i continuem per la C-25 (Eix Transversal) fins a la sortida 93 (Sant Ramon-Torà) on reprendrem la N-141 en direcció Calaf i, poc després, per la LV-3003 fins a Torà. De Torà, per la LV-3005 en direcció Solsona fins la cruïlla que condueix a Ardèvol, Sant Serni i Claret. Prendrem aquesta via asfaltada fins al trencall de Claret, a 1,4 km. D'aquí, per una pista de terra arribarem al nucli de Claret després de recórrer 4 km. Les restes del castell es troben en la part alta del nucli urbà.

Tipologia: Restes d'un castell
Època (Èpoques): Altmedieval (s. XI)-Moderna
Estat de conservació: Ruïna
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Militar/Defensa
Altres: Civil/Habitatge
Actual: Abandonat/Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

En la part més alta del nucli de Claret podem observar les restes del primitiu castell que apareix en la documentació del s. XI. D'aquesta primitiva fortificació molt probablement només en quedin visibles alguns trams de murs al nord —de grans carreus molt erosionats i relligats amb terra— i a l'oest. D'època moderna és el portal d'ingrés, d'arc de mig punt adovellat que mira al nord-est (224 x 120 cm), pràcticament exempt i bastit amb deu grans dovelles. Del portal arrenca un mur d'uns 80 cm d'amplada, fet a base de carreus més o menys disposats a filades.

En l'obra *Catalunya romànica* Claustre Rafart aplega diverses notícies sobre aquest castell. De l'any 1026 tenim que fou celebrat a Claret un judici per l'adjudicació del seu castell. En el testament d'Arnulf, datat el 23 de juliol del 1040, aquest deixa, entre altres béns, el castell de Claret a sa muller Ponça i a llurs fills. Un altre document de l'any 1139 ens parla de la donació que fa Bernat de Claret a Santa Maria de

Detall del portal adovellat d'ingrés

Solsona, consistent en la meitat del castell de Claret i dels homes que l'habitaven, la meitat de la dominicatura que tenien en aquell lloc els antics senyors i la meitat dels termes —de conreu i erms— del castell i de l'església de Claret. Arnau de Cardona, possible fill bastard del vescomte Guillem Folc de Cardona, es casà amb Ermessenda, filla de Bernat de Claret. Bernat de Claret, cavaller i senyor d'aquest castell, estava, segons A. Llorens, molt vinculat a la milícia del Temple, cosa que confirma Miret i Sans: "Arnau de Torroja, com a fra. i mestre del Temple des del 1156, i com a mestre d'Espanya i de Provença vers el 1180, assistint a un acte d'amigable composició, promogut pel rei, entre els Hospitalers, representats per Ramon de Clarmon i els Templers representats per Bernat de Claret..." L'any 1191 el mateix Bernat de Claret es titula amador del Temple a Alfàmbra i a la frontera. L'abril de l'any 1207, el vescomte de Cardona Ramon Folc féu donació del seu cos a Poblet. Els testimonis foren R. d'Ivarç, R. de Claret i Dalmau d'Albiol. A la relació d'òbits del necrologi de l'antic Martirologi de Santa Maria de Solsona surt esmentat: *Ilms. Novembris obiit Raymundus de Claret sacerdos et canonicus istius Ecclesiae*. Amb motiu de la repoblació del territori, molts habitants de la Catalunya central compresa entre l'Urgell, el Solsonès, el Berguedà i el Cardener, la Plana de Vic i la Segarra, s'instal·laren a Lleida. Entre aquests repobladors figura Ponça de Claret.

Perfil del mateix portal d'ingrés

Sobre Bernat de Claret val a dir que, segons A. Llorens, cal "...identificar-lo amb l'avi matern de Sant Ramon Nonat, la família del qual (per a mi gens ni mica dubtosa), m'ha estat permès verificar mitjançant l'acurat estudi de documents que es conserven a l'Arxiu Capítular de Solsona, sortint així al pas de la crítica negativa de molts historiadors moderns que re-

dueixen la persona del Sant, a un mite creat per la fantasia del poble. De conformitat amb aquesta documentació es conformen els trets principals que la tradició atribueix al Sant de Portell, puix havia d'ésser el més petit dels cinc fills del matrimoni integrat per Arnau de Cardona i Ermessenda de Claret, que, per les dates documentals, havia de morir en donar-lo a llum".

L'any 1292 veiem senyor del castell de Claret a Berenguer de Claret, tal com en queda constància en la làpida funerària que hi ha encastada en el mur de migjorn de l'església de Claret en record de la mort del seu fill Albert. L'any 1399 trobem com a senyor de Claret, Figuerola i Cellers a Ramon de Pinós, el qual dona el seu vist-i-plau als senyors de Cardona perquè s'emportin les relíquies de Sant Celdoni i Ermenter del Monestir de Cellers.

El 5 de juliol de 1568 veiem que D. Joan-Benet de Claret, senyor dels castells de Cellers, Claret i de Figuerola, dona 50 lliures a la confraria de la Mare de Déu del Roser de Torà per a la construcció de la seva capella. Al s. XVII, Claret formava part de la batllia ducal de Cardona i s'anomenà Claret de Figuerola com ho veiem encara en un segell del s. XIX que es troba a l'Arxiu Municipal de Torà.

L'any 1853 era senyor de Claret, Figuerola i Cellers D. Gaietà Maria de Sant Climents —olim de Pinyateli (sic)— Rubí Marquès de Rubí, baró de Llinàs, senyor de Talavera i Pavia.

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

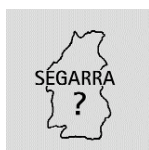
- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- Catalunya romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987, p. 46.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, p. 409.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme i Castell de Claret de Figuerola*. Treballs inèdits.
- Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, vol. 10. Barcelona 1994, p. 368.
- LLORENS, Antoni, *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*, vol. I. Lleida 1986, p. 189, notes.
- MIRET, Joaquim: *Les cases de Templers y Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrics*. Barcelona 1910, p. 113.
- SERRA, Joan: *Història de Cardona*, vol. I. Tarragona 1966, ps.168 i 169.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

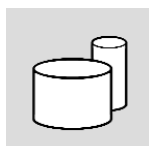
Els sarcòfags que hom localitza al costat de l'absis de l'església, segons tots els indicis, podrien pertànyer als nobles senyors del castell. Hom creu que un dels escuts dels senyors de Claret es podria trobar esculpit en la pica baptismal de l'església de Santa Maria del mateix indret de Claret (vegeu l'entrada: Pica baptismal de Claret, dins l'apartat dedicat a l'escultura).

L'espai del davant de la porta d'ingrés a la casa-castell, fins no fa massa anys va ser acondicionat com a corral pel bestiar domèstic. També d'interès arqueològic, separat uns metres a l'est trobem un dipòsit excavat a la cingleira que hom identifica amb el basament d'un trull (vegeu l'entrada: Trull de Claret).

PICA DE CLARET

Nucli: Claret
Distància des de Cervera: 30,2 km
Accés: Pista
Indret: *Seguint la ruta indicada per arribar a Claret, les restes d'aquest possible trull o pica es troben en la part alta del nucli urbà, molt a prop de les ruïnes de la casa-castell.*

Tipologia: Pica
Època (Èpoques): Medieval-Moderna
Estat de conservació: Regular
Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Agrícola/Contenidor
Actual: En desús/Estructura d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Vista de la planta del trull

Encara que no puguem assegurar de forma definitiva que es tracti d'un trull, perquè s'allunya de la seva tipologia clàssica, de dues piques intercomunicades, una a un nivell més elevat que l'altra; l'indret on es troba emplaçat aquest recipient (en la part més alta del poble) i l'aparent impossibilitat de canalitzar-hi les aigües amb finalitats de bassa o pica receptora pel bestiar o pel consum humà, descartarien, d'antuvi, altra possibilitat que no fos la del trull o recipient per a contenir el most resultant del primer premsatge del raïm. També hi cap la possibilitat que sigui una pica, per exemple, per a reblanir cànem.

Es tracta, per tant, d'un recipient realitzat a partir de practicar un buidat en un aflorament de cinglera que hom pot observar en la part més alta del poble, a pocs metres a llevant de les restes del castell, pujant pel carrer principal.

Perfil de la roca on es troba excavat el trull

És de planta circular i el seu diàmetre oscil·la

entre els 178 i 180 cm amb una profunditat màxima d'uns 98 cm. Presenta algun tipus d'encaix en la part superior, on s'hi podria fixar la premsa, i un forat de desguaç a la part inferior de la paret que mira a migjorn. En aquesta mateixa paret, en la part superior s'hi documenten dues incisions lineals de les quals no en determinem la possible funció.

CONTEXT HISTÒRIC

Alguns especialistes associen la construcció de determinats tipus de dipòsits amb l'extensió del cultiu de la vinya en època altmedieval. Podria tractar-se de trulls (torculario o trullo) per premsar el raïm i contenir el most resultant. Francesc Fité i Prim Bertran, durant el 1982 i 1983, van desenvolupar una excavació d'urgència en un jaciment localitzat a Flix dins el terme municipal de Cubells (Noguera). El resultat de l'excavació i de la recerca documental van servir per conèixer les característiques d'aquests tipus d'estructures i va permetre la seva datació. "Els models excavats sencers presenten la particularitat d'ésser formats per dos dipòsits connectats. Sempre n'hi ha un de molt menys profund que vessa o s'aboca a un altre de més ampli. Llurs volums són irregulars i les capacitats varien. [...] el contenidor petit devia servir per al premsat del raïm, i el most resultant lliscava cap a l'interior del cup gran. El fet que aquests trulls siguin al costat mateix de la casa —o al seu voltant— no feien necessari deixar el most en el contenidor gran per a la seva fermentació, sinó que aquest devia ésser utilitzat només per a la fabricació del vi". En general, cap d'aquests recipients presenta un encaix superior que fes pensar en algun tipus de tancament. Pel que fa a la seva datació, els treballs arqueològics efectuats a Flix van permetre de descobrir a redós dels trulls, i fins i tot dintre, ceràmica grisa medieval, la més antiga de la qual, trobada fora dels trulls, es remuntaria a la darrerïa del s. XI coincidint amb les primeres referències documentals del lloc de Flix.

En el cas d'un tipus de dipòsit utilitzat per a desenvolupar una indústria associada al cultiu del cànem, ens faria falta disposar de treballs que ens permetessin conèixer la seva tipologia estructural i la seva datació. Amb tot, sabem que eren dipòsits generalment de planta circular, com el de Claret, i que s'observaven encaixos superiors que, a diferència dels trulls, servien per a fixar-hi una tapa.

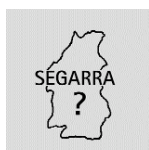
BIBLIOGRAFIA

—BENET, Albert: *El conreu de la vinya al pla del Bages als segles X-XI*, dins *Vinyes i vins: mil anys d'història: actes i comunicacions del III Col·loqui d'Història Agrària* [...], febrer del 1990. Publicacions Universitat de Barcelona. Barcelona 1993, ps. 241-264.

—FITÉ, Francesc i BERTRAN, Prim: *Una explotació vitivinícola altomedieval a Flix (la Noguera)*, dins *Vinyes i vins: mil anys d'història: actes i comunicacions del III Col·loqui d'Història Agrària* [...], febrer del 1990. Publicacions Universitat de Barcelona. Barcelona 1993, ps. 235-239.

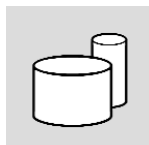
—GARDENYES, Dolors i VICEDO, E.: *La vinya i el vi a les terres de Lleida*. Història i cultura. Lleida 1993.

PICA DE CAL PRIM

Nucli: Claret
Distància des de Cervera: 28,7 km
Accés: Pista
Indret: *Seguint la ruta indicada per arribar a Claret. Recoreguts uns 2 km, trobarem un trencall a mà esquerra en direcció a Sant Serni.*

Aquesta pica es troba visible i tombada al peu mateix del camí. Des de Torà hi tenim 6,2 km.

Tipologia: Pica
Època (Èpoques): Medieval-Moderna
Estat de conservació: Regular
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Agrícola/Contenidor
Actual: En desús/Estructura d'interès arqueològic

Vista de la pica tombada sobre un dels seus costats

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

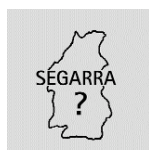
Al peu del camí que va de Claret a Sant Serni, a l'alçada de cal Prim, documentem una pica, probablement d'aigua, encara que no pugui descartar-se un altre ús agrícola. De difícil datació a causa de localitzar-se fora del seu lloc original, i tombada, i de no trobar-se pels volants materials associats que ho permetin.

La tècnica emprada ha estat el rebuidat d'una gran roca monolítica, exempta, dibuixant una planta quadrangular, les mesures de la cavitat de la qual són: 1,51 m x 1,26 m i 1,56 m de fondària.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Prop d'aquest indret, documentem l'existència d'un rellotge de sol a la paller de cal Prim. Per la seva singularitat, bon treball i per tractar-se d'un dels pocs rellotges de sol esculpits en un carreu d'una cabana, mereix ser destacat. Realitzat en la roca a partir de practicar-hi incisions rectilínies, a manera de vano, marcant les hores solars. Aquest rellotge cal emmarcar-lo dins el conjunt de rellotges solars que hem documentat a la vila de Torà (vegeu elements arquitectònics diversos dins l'apartat d'arquitectura civil).

BALMA DE CAL PRIM

Nucli: Claret
Distància des de Cervera: 27,8 km
Accés: Pista
Indret: *Seguint la ruta indicada per arribar a Claret. Recoreguts uns 2 km, trobarem al peu del camí les restes d'aquesta antiga balma que,*

degut a la seva mutilació per les obres d'eixamplament del camí, pràcticament no es veuen.

Tipologia: Balma
Època (Èpoques): Neolític-Calcolític
Estat de conservació: Dolent
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Lloc d'enterrament
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Al peu del camí que porta a Claret, a 2 km del trencall de la carretera d'Ardèvol, uns anys enrera s'hi va localitzar una sepultura prehistòrica de caràcter col·lectiu. Desgraciadament aquest monument funerari prehistòric fou destruït com a conseqüència de les obres d'ampliació d'aquest camí. Actualment els fragments de roca que formaven la visera d'aquesta balma es troben repartides per la vora del camí.

Cal assenyalar que en alguns d'aquests fragments de roca que formaven la visera s'hi documenten diverses incisions circulars d'uns 8 cm de diàmetre x 6 cm de fondària, les quals segurament tenien una finalitat ritual.

Així, les úniques referències a aquest enterrament ens vénen donades per la informació oral que assenyalava que, en aquesta balma, s'hi van localitzar diferents restes òssies humanes corresponents a diversos enterraments.

Detall de la roca fragmentada, sota la qual s'emplaçava l'enterrament

CONTEXT HISTÒRIC

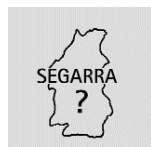
Aquesta sepultura prehistòrica, juntament amb la balma d'en Porta i la balma de Fontanet representen un interessantíssim conjunt funerari que caldria emmarcar dins el període neolític-calcolític. Ens trobem segurament davant una zona poblada per petits grups que aprofiten les terrasses fluvials del barranc de Figuerola i de la riera de Llanera —en el cas de la balma d'en Porta— per muntar diferents estructures habitacionals a l'aire lliure. A més a més, en el cas de la balma d'en Porta hi ha indicis que ens permetrien situar, aproximadament i a falta d'una excavació arqueològica, l'indret del possible poblat

prehistòric, concretament en el lloc conegut com l'Esterlí (vegeu en parlar de l'arqueologia de Fontanet l'entrada: L'Esterlí). La localització de l'Esterlí ens confirmaria aquesta ubicació poblacional en les terrasses fluvials d'aquests cursos d'aigua.

FONTS DOCUMENTALS

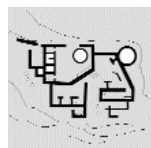
—COBERÓ, Jaume: *Castell de Claret de Figuerola*. Treball inèdit.

VILATGE DE FORASTERS

Nucli: Claret
Distància des de Cervera: 31,3 km
Accés: Pista+sender

Indret: Anirem fins a Claret, on prendrem el camí vell de Torà fins la partida de terme coneguda com els "Forasters" o "Clapers". Tot i trobar-se propera al camí, es tracta d'una zona emboscada i de difícil localització.

Tipologia: Vilatge
Època (Èpoques): Altmedieval
Estat de conservació: Ruïna
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Civil/Vilatge
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPO LòGICA

Localitzat al peu del camí vell de Torà a Claret, en una zona lleugerament aturo-nada trobem un important enderroc de pedres irregulars en una àmplia zona que podria corres-

Restes de murs i enderroc

pondre's amb un antic poblat d'època medieval. Entre l'enderroc es pot observar algun tram o filada de pedres ben disposades, segurament corresponent a algun fragment de mur. L'important acumulació de vegetació impedeix d'observar-hi altres estructures.

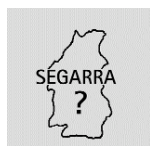
CONTEXT HISTÒRIC

Aquest possible assentament es troba molt a prop de l'indret on es localitzen un seguit de sepultures (vegeu l'entrada: Necròpolis de Forasters) d'època altmedieval que ens fan pensar en una possible relació d'ambdós jaciments. Ens podem trobar, doncs, amb un assentament rural altmedieval amb una àrea d'enterrament propera.

FONTS DOCUMENTALS

—COBERÓ, Jaume: *Castell de Claret de Figuerola*. Treball inèdit.

NECRÒPOLIS DE FORASTERS

Nucli: Claret
Distància des de Cervera: 31,3 km
Accés: Pista+sender
Indret: Com abans, anirem fins a Claret, on prendrem el camí vell de Torà fins la partida de terme coneguda com els "Forasters" o "Clapers". Tot i trobar-se propera al camí, aquesta necròpolis es troba en una zona emboscada i de difícil localització. Poden detectar-se alguns enterraments en el subsòl confosos entre les pedres i la terra.

Tipologia: Necròpolis
Època (Èpoques): Altmedieval
Estat de conservació: Dolent
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

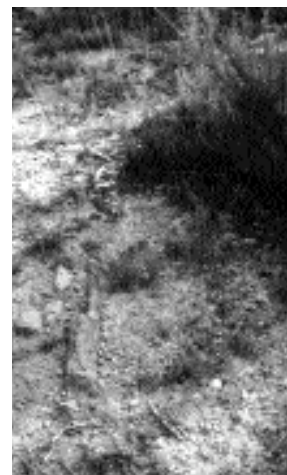
Original: Religiós/Lloc d'enterrament
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPO LòGICA

Al peu del camí vell de Torà, a pocs metres del vilatge o despoblat de Forasters es situa la necròpolis d'aquest poblat.

Actualment s'observen tres sepultures de caixa de llosa afectades pel treball d'una màquina que va obrir un petit camí. La més ben conservada té unes mesures externes de 175 cm de llarg x 50 cm d'ample, es troba orientada en sentit nordoest-sudest. Està construïda mitjançant dues lloses situades de cantell a cada lateral i una a la capçalera i als peus de la sepultura. A més a més d'aquestes sepultures de llosa, sabem que n'hi havia dues més d'excavades a la roca, del tipus banyera, que per culpa de la vegetació ens va ser impossible de localitzar.

El fet de què aquestes sepultures es trobin molt prop d'un important enderroc, fa pensar en algun tipus d'assentament possible nucli estable.

Restes d'una tomba de llosa

CONTEXT HISTÒRIC

Una vegada més ens trobem davant d'una necròpolis que alterna sepultures excavades a la roca amb sepultures de caixa de lloses que, segons referències de diversos

investigadors, caldria datar a partir de la documentació de tombes de banyera, entre els segles VIII i IX. Per tant, ens trobem davant una nova ocupació de caràcter rural d'època altmedieval, que segurament cal relacionar amb el vilatge de Forasters.

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

—COBERÓ, Jaume: *Castell de Claret de Figuerola*. Treball inèdit.

—SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. 1. Barcelona 1997, p. 6.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Com en altres casos, hom pot ampliar la informació sobre aquest tipus d'enterraments i de la bibliografia utilitzada consultant l'entrada sobre la necròpolis de ca l'Homenets.

BALMA DE FONTANET

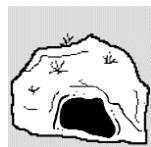
Nucli: Fontanet

Distància des de Cervera: 24,7 km

Accés: Carretera+sender

Indret: A Cervera agafarem la N-141 i continuem per la C-25 (Eix Transversal) fins a la sortida 93 (Sant Ramon-Torà) on reprendrem la

N-141 en direcció Calaf i, poc després, per la LV-3003 fins a Torà. De Torà, per la LV-3005 en direcció Solsona fins la cruïlla d'Ardèvol, Sant Serni i Claret. A uns pocs metres d'aquesta cruïlla agafarem un camí a la dreta que ens porta, després de recórrer uns 100 m, al barranc de Figuerola i a la balma.

Tipologia: Balma

Època (Èpoques): Neolític-Calcolític

Estat de conservació: Dolent

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Lloc d'enterrament

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Vista de massa rocosa sota la qual van aparèixer les restes òssies

Localitzada en el marge dret del torrent o barranc de Figuerola, orientada al sud-oest, documentem aquesta balma. Consisteix en una cavitat natural sota d'una morrera de cinglera en la que es va excavar un espai per adequar-lo com a recinte sepulcral. Aproximadament les seves dimensions són 8,10 m

d'amplada de boca, 1,90 m d'alçada de boca i 2,80 m d'alçada des del pla de la visera que cau. Segons les fonts orals s'hi trobaren abundants restes òssies humanes disposades de forma irregular.

CONTEXT HISTÒRIC

Desgraciadament aquesta balma ha estat excavada furtivament i no s'hi ha realitzat cap tipus d'intervenció i estudi científics. Els diversos materials trobats en la balma es conserven, en part, dins les dependències del Convent de Sant Antoni de Pàdua de Torà.

A partir del que coneixem podem dir que segurament es tractaria d'un enterrament de tipus secundari, amb manipulació del cadàver postmortem que determinaria la disposició de les restes òssies dins del recinte sepulcral. Cronològicament es relacionaria amb la balma d'en Porta (vegeu l'entrada subsegüent), i segurament pertanyeria a un petit grup humà que haurien aprofitat les terrasses fluvials dels barrancs per muntar diverses estructures habitacionals a l'aire lliure.

BALMA DE CAL PORTA

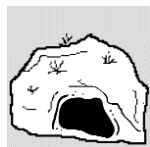

Nucli: Fontanet

Distància des de Cervera: 23,7 km

Accés: Carretera+sender

Indret: Seguint les indicacions per arribar a Torà i d'aquí continuarem, per la LV-3005, en direcció Solsona. Aproximadament 1 km després, es troba un sender a mà dreta, molt poc visible, en direcció la capella de Sant Donat. La balma es troba a uns 10 minuts a peu remuntant la muntanya. És de difícil localització si no s'hi va acompanyat per gent del país.

Tipologia: Balma

Època (Èpoques): Neolític-Calcolític

Estat de conservació: Regular

Interès: Alt

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Lloc d'enterrament

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Balma consistent en un gran bloc que forma una ampla visera, les seves dimensions són 5 m de llarg i entre 1 i 1,5 m de gruix. Aquesta roca deixa un espai interior buit. Els laterals de la balma, segons els seus excavadors Imma Estany i Lluís Guerrero, van ser treballats per l'home per convertir la balma en un recinte sepulcral. Això queda molt clar al seu costat oest on es

Vista frontal de la balma on destaca l'important voladís de la visera

Interior de la balma on es trobaren les restes òssies, actualment protegit amb suports que reforcen la visera

disposa una llosa vertical acabada en punta. Al costat est, més protegit de forma natural, no resulta tan evident, atès que l'espai es troba tancat per una acumulació de pedres i argila, que podien haver estat disposades per l'home o ser casuals.

Aquesta balma va ser descoberta l'any 1966 per uns pastors, els quals van fer un forat tot cercant quelcom de valor. L'any 1989 es va realitzar una excavació clandestina per part d'alguns aficionats i durant les campanyes de 1990 i 1991 es va portar a terme una excavació d'urgència dirigida per Imma Estany. Els resultats d'aquella intervenció assenyalen que abans de disposar aquest indret com a recinte funerari es va produir una preparació prèvia a fi de condicionar-la. Aquesta preparació va consistir en l'extracció d'argiles per augmentar la capacitat de la balma i el tancament dels laterals per protegir les restes del seu interior de l'erosió, etc... No es va poder comprovar la presència d'un tancament en la seva part frontal.

A més a més, es van documentar diverses restes humanes corresponents a 25 individus. L'estudi antropològic portat a terme per Lluís Guerrero ha demostrat que el 50 % dels individus es corresponen amb subadults de menys de 20 anys, però sense documentar-ne cap de menys d'un any. Quant a patologies, l'informe antropològic assenyalava l'existència majoritàriament de problemes nutricionals i problemes dentals, i algun cas de lesions en vèrtebres lumbars com a conseqüència d'hèrnies.

Part de les restes trobades a la balma (col·lecció arqueològica del Convent)

Quant al ritus funerari, sembla que ens trobem davant d'un enterrament secundari col·lectiu. Pel que fa a la presència d'aixovar hem d'assenyalar que aquest ha estat molt pobre en comparació amb altres enterraments semblants. Una punta de sageta de sílex, una alena de coure, una dena d'os i alguns fragments de ceràmica feta a mà.

CONTEXT HISTÒRIC

Pel que fa a la cronologia, cal assenyalar que la presència de la punta de sageta de sílex i l'alena de coure ens

permeten situar aquest enterrament en el calcolític i la realització d'una anàlisi de radiocarboni en dos mostres del sediment dipositat en aquesta balma ens ha afinat aquesta datació. La primera mostra ens ha donat una datació una vegada calibrada de 2455 aC i la segona mostra una datació una vegada calibrada de 2871 aC.

És possible que aquesta balma, i possiblement també la de Fontanet es trobi relacionada amb el jaciment de l'Esterlí.

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

—ESTANY, Imma i GUERRERO, Lluís: *Memòria de l'excavació d'urgència de la balma de cal Porta de Torà (La Segarra)*. 1990-1991. Treball inèdit.

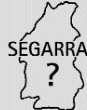
—GUERRERO, Lluís: *Enfermedad y muerte en el abrigo sepulcral de cal Porta de Torà (La Segarra, Lérida)*, "Munibe" núm. 8. Sant Sebastià 1992.

—SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. 1. Barcelona 1997, p. 3.

PROTECCIÓ EXISTENT

I.P.A.C.-Segarra.

L'ESTERLÍ

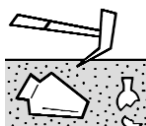

Nucli: Fontanet

Distància des de Cervera: 23 km

Accés: Carretera

Indret: Seguint les indicacions per arribar a Torà i d'aquí continuarem, per la LV-3005, en direcció Solsona. Aproximadament a 1 km de Torà, prop de la font de cal Porta, a mà dreta, hi ha una terreny de conreu limitat per la carretera i el bosc.

Tipologia: Jaciment arqueològic-lloc d'hàbitat

Època (Èpoques): Neolític-Calcolític

Estat de conservació: Dolent

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Civil/Lloc d'hàbitat

Actual: Agrícola/Camp de conreu-Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

En aquest indret, hom hi ha trobat un gran nombre de fragments de sílex, alguns presentant retocs formant raspadors, puntes de fletxa, etc...

A partir d'aquestes notícies, que assenyalen la presència de material lític prehistòric i del fet que es troba a molt poca distància dels jaciments sepulcrales de cal Porta i de Fontanet, fa que aquest lloc pugui ser considerat com el punt d'assentament, ja sigui fix o estacionari, d'una col·lectivitat humana, vinculat a aquests enterraments sepulcrales.

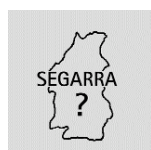
Sense poder realitzar una excavació arqueològica en aquest indret, només podem assenyalar d'una manera

segura que en aquest punt s'efectuà una activitat humana en època prehistòrica, però no podem precisar de quin tipus d'activitat es tracta ni de la seva cronologia.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Bona part de les peces corresponents a estris neolítics trobats en aquest indret es guarden i conserven dins el Convent de Sant Antoni de Pàdua de Torà. Altres objectes trobats en aquest indret han anat a formar part de col·leccions privades.

CASTELL DE FONTANET

Nucli: Fontanet

Distància des de Cervera: 24,7 km

Accés: Carretera

Indret: De Torà continuarem per la LV-3005 en direcció Solsona. A 2,2 km trobarem el trencall que ens porta a Fontanet, Claret, Sant

Serni i Ardèvol, que serà cap a on ens desviarem. Passats uns centenars de metres, dalt d'un turó a mà esquerra de la carretera, al costat de l'església de Sant Miquel.

Tipologia: Restes d'un castell

Època (Èpoques): Altmedieval

UTILITZACIÓ

Original: Militar/Defensa

Actual: Civil/Habitatge

DESCRIPCIÓ TIPO LòGICA

Del primitiu castell altmedieval de Fontanet avui no en queda ni rastre. Hom podria localitzar-lo, potser, en l'actual cal Garriga, a uns pocs metres a ponent de l'església de Sant Miquel.

Havent-hi estat per examinar l'indret, no vam poder trobar cap indici que ens fes pensar en una construcció militar d'època medieval, tan sols el seu emplaçament que domina la part baixa de la riera de Llanera fins a Torà, amb els turons de l'Aguda i Puig-redon, així com el barranc de Figuerola.

Aspecte de cal Garriga on probablement s'hauria emplaçat el castell

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Claustre Rafart en l'obra *Catalunya romànica* recull diverses notícies documentals de l'existència d'aquest castell medieval. Entre les donacions i actes de compra-venda efectuats per l'església d'Urgell, Cerdanya i Berguedà, entre els anys 1010 i 1035, hi ha la venda del castell de Fontanet,

el 17 de març de 1031. Emma vengué al bisbe d'Urgell, per quatre-cents sous, la setena part de tot el que posseïa al castell de Fontanet i als seus termes. En el testament del bisbe Ermengol, datat del 14 de desembre de 1033, consta la donació a la canònica del castell de Fontanet: *ipsum meum kastrum de Fontaned cum omnia sibi pertinentia [...]*. El 16 de maig del 1038 Berenguer i Ramon venen al bisbe Eribau un alou pel preu de cinc-cents sous.

En el document de la segona acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell del 23 d'octubre del 1040, apareix esmentat, entre altres, el castell de *Fontaneti*. Segons Lladonosa, un nombre de beneficiaris procedents del Solsonès, entre els quals hi havia Hubert de Fontanet, s'instal·laren a la ciutat de Lleida arran de la repoblació. Del castell de Fontanet en tenim notícies en sengles documents del 1130 i 1131, com a terme d'uns alous que es donaren a Santa Maria de Solsona. L'any 1184 un contenciós entre Bernat de Vallferosa i Bernat de Camporrells pel mas Soler, esmenta novament el castell de Fontanet. En la relació de pobles que passaren a dependre del comtat de Cardona, l'any de la seva fundació, el 1375, surt també el castell de Fontanet.

Bernat de Camporrells, baró i senyor del castell de Biosca, el veiem com a senyor del castell de Fontanet que junt amb el seu castlà, Bernat de Fontanet, fan tracte per unes terres amb Ramon de Ramells, del mas de Ramells, dins el terme del castell de Fontanet. El tracte és fa davant Berenguer Desclà, rector-notari de Sant Miquel de Fontanet a 5 de les idus de juny de 1340.

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

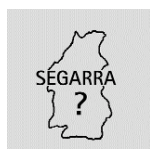
—Catalunya romànica, vol. XIII. Barcelona 1987, ps. 45 i 46.

—COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, p. 22.

—COBERÓ, Jaume: *Castell de Fontanet*. Treball inèdit.

—LLADONOSA, Josep: *Història de Lleida*, vol. I. Lleida 1991, p. 136.

CASTELL DE FIGUEROLA

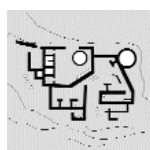

Nucli: Fontanet

Distància des de Cervera: 27,1 km

Accés: Pista

Indret: Després d'arribar a Torà continuarem per la LV-3005 en direcció Solsona. A 2,2 km trobarem el trencall que ens porta, entre altres indrets, a Fontanet. A l'alçada de Fontanet prendrem una pista a mà dreta que porta a Figuerola. A 2,3 km d'aquesta cruïlla.

Tipologia: Restes d'un castell

Època (Èpoques): Altmedieval (s. X)

UTILITZACIÓ

Original: Militar/Defensa

Altres: Civil/Habitatge

Actual: Abandonat

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Del primitiu castell altmedieval de Figuerola avui no en queda ni rastre. Hom pot localitzar-lo, potser, en l'actual casa Figuerola a uns pocs metres a migjorn de l'església de Sant Pere. Havent-hi estat per examinar l'indret, no vam poder trobar cap indici que ens fes pensar en una construcció militar d'època medieval, tan sols el seu emplaçament que domina un ampli camp visual sobretot del barranc de Figuerola, cap a Claret i Ardèvol. L'actual casa es basteix damunt d'un encinglerat pujol.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

El castell de Figuerola és documentat a partir de l'any 986 (document del 4 d'abril del 986, còpia del s. XIII), quan Vidal va donar a Santa Maria de la Seu d'Urgell el seu castell de Figuerola, situat al comtat d'Urgell i terme d'Ardèvol, adquirit per compra del comte Borrell. El posseirà durant la seva vida i després d'ell el seu fill Bernat, i donaran cada any de cens a Santa Maria tres modis *inter pane et vino*. [...] *Ego Vidalis, certum quidem et manifestum est enim quoniam in Dei nomine sic placuit et presencialiter placet quia sic facio carta atque trado a domino Deo omnipotenti et sancta Maria Sedis Urgellensis, idest ipsum meum castrum que nominant Figerola, casa, casalibus, terras et vineas, silvis atque garricis, rivis, fontibus, pratis, pascuis, tam cultum quam eremum, omnia ab integrum quod infra eius termina sunt. Et advenit mihi hec omnia supra scrpta per scriptura comparacionis de seniori meo domno Borrello comite. Et est hec omnia in comitatum Orgello in fines de Ardeval, et affrontat predictum castrum cum supradicta omnia, de parte circi in ipso torrente qui discurrit per Ardevale, et de aquilonis adheret se in fonte que vocatur Crexes, et vadit exinde usque ad ipsa serra et pervenit per villa super domum sancti Celedonii; ad latus meridie et de altano vero parte adheret se in via que est in serra de Sellerus et pervadit usque ad ipsa fonte que dicitur Apio, exinde venit super ipsa villa de Sudane, qui fuit condam, et pertingit exinde usque in turre que dicitur Meritana, exinde vadit per ipsas petras unde ipsos terminos sunt; et de occiduo adheret se in torrente qui discurrit de Ardevale. Quantum istas afrontaciones includunt ego supradictus Vidalis sic facio carta atque trado a domino Deo omnipotenti et sancte Marie Sedis Urgellensis supradictum castrum Figerola cum suos fines vel termines cum omnia et omnibus sicut superius resonat culturm et heremum, totum et ab integrum. In tale vero pactum dum ego Vidalis vixero teneam et possideam supradictum castrum cum supradicta omnia in subdicionem Dei omnipotentis et sancte Marie, et per singulos annos donare faciam ad sancta Maria modios ·III· inter pane et vino; et post obitum meum remaneat ad filio meo Bernardo supra dicta omnia, et teneat et possideat in subdicionem Dei omnipotentis et sancte Marie et donare faciat supradictum censum modios ·III· inter pane et vino. [...] Il nonas aprilis, anno ·I·º regnante Ludovico rege filio Leutario.*

De l'Arxiu Parroquial de Fontanet, hom n'extreu la notícia següent: "Joan-Benet de Claret, a 5 de juliol del 1568, és el senyor de la baronia dels castells de Claret, Cellers i Figuerola,

el qual es troba al castell de Cellers amb els prohoms d'aquest castell, per tractar qüestions dels censos a pagar".

Depenia del castell la seva capella dedicada a Sant Pere.

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

—BARAUT, Cebrià: *Els documents, dels anys 981-1010, de l'arxiu capitular de la Seu d'Urgell*. "Urgèlia" núm. 3. La Seu d'Urgell 1980, ps. 38 i 39.

—Catalunya romànica, vol. XIII. Barcelona 1987, p. 136.

—COBERÓ, Jaume: *Castell de Figuerola*. Treball inèdit.

—COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, p. 404.

—SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. 1. Barcelona 1997, p. 6.

TOMBA ISOLADA DEL SOLÀ

Nucli: Fontanet

Distància des de Cervera: 27 km

Accés: Pista+sender

Indret: De Torà, per la LV-3005, fins a l'alçada del quilòmetre 3,5, passada la cruïlla de Puigredon, on ens desviarem per un camí a mà dreta cap el mas del Solà. Trancorregut poc més d'1 km des de la carretera trencarem a mà dreta per un camí que mor en un camp. Atravessant-lo veurem, primer, la barraca de vinya del Solà i, a uns 50 m al sudoest, la tomba.

Tipologia: Tomba

Època (Èpoques): Altmedieval

Estat de conservació: Regular

Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Lloc d'enterrament

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Aspecte actual de la sepultura del Solà

És tracta d'una tomba excavada a la roca localitzada damunt d'un petit aflorament de cinglera, a uns 50 m al sudoest de la cabana de vinya del Solà. Està orientada en sentit est-oest. Longitud: 158 cm; amplada de la capçalera: 33 cm; amplada del cos: 34 cm; amplada dels peus:

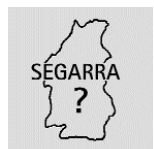
21 cm; profunditat: oscil·la entre els 25 cm i els 11 cm.

Es tractaria d'un enterrament d'adult del tipus banyera, amb els cantells lleugerament angulars a la capçalera i arrodonits als peus. No hem pogut documentar la tapadora o llosa sepulcral.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Per ampliar la informació al respecte d'aquests tipus d'enterraments d'època medieval, així com la proposta bibliogràfica que fem, podeu consultar l'apartat de context històric, dins aquest mateix espai dedicat a l'arqueologia, de la necròpolis de ca l'Homenets.

DOLMEN DE LLANERA

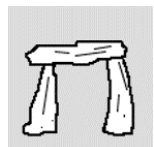
SEGARRA ?

Nucli: Llanera

Distància des de Cervera: 42,7 km

Accés: Pista+sender

Indret: De Cervera per la N-141 fins a agafar la C-25 (Eix Transversal). Ens desviarem per la sortida 93, indicador de Sant Ramon-Torà, on reprendrem per la N-141 en direcció Calaf i, poc després, per la LV-3003 que ens portarà fins a Torà. Seguirem per la LV-3005 en direcció Solsona fins poc abans d'arribar a l'Hostal Nou, a 17,6 km, on ens desviarem a mà dreta seguint l'indicador del mas Vila. Arribats al mas, a 400 m a peu en direcció est. Es troba perfectament indicat. Pel que fa a les troballes arqueològiques d'aquest dolmen val a dir que es troben formant part de la col·lecció arqueològica del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona (MDCS), en part a la sala d'arqueologia, en part al magatzem.

Tipologia: Dolmen

Època (Èpoques): Neolític-Calcolític (2.500-1.800 aC)

Estat de conservació: Regular

Interès: Molt alt

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Lloc d'enterrament

Actual: Espai d'interès arqueològic/Monument megalític

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Aspecte que té actualment el dolmen pel que fa a la galeria d'entrada al recinte sepulcral

El megàlit de Llanera consisteix en un túmul o crómlech de quasi 22 m de diàmetre, delimitat en l'extrem per

Vista des del interior del sepulcre

la disposició d'unes grans pedres d'1 m, de les quals se'n conserven 13 lloses disposades a 1 m de distància entre elles i de cantell. En el costat est d'aquest túmul trobem l'entrada a una galeria coberta orientada de sud-est a nord-est, d'aproximadament 9 m de longitud i 1,90 m d'amplada. Aquesta galeria es troba construïda a base de 12 grans pedres: 4 en la paret sud, que fa 7,80 m; 1 a la paret oest, de 1,97 m; i 7 grans pedres a la paret nord, que fa 9,25 m. Com pot veure's hi ha una discrepància entre les llargades de les parets nord i sud, això fa que la porta tingui una entrada en biaix SW 58° des del mur nord. El terra d'aquesta galeria té un pendent en direcció est-est.

J. Serra i Vilaró, autor de l'excavació, ens diu: "En el interior de la cámara había un megalito, a manera de columna o menhir, aislado de todos los demás, de sección naviforme. Mide 0,50 m de largo, 1,30 de alto y 0,20 de grueso. Su situación, con respecto a las paredes de la cámara, era de 1,57 hasta el ángulo SE., 0,07 hasta la pared S. y 1,28 hasta la N. Tal vez serviría este hito para dar mayor sostén a alguna de las piedras de la cubierta. Puede suponerse también que en él empezaría propiamente la cámara funeraria, siendo lo restante galería o corredor; pero en esta parte es donde hallamos más restos humanos. Se comprende, no obstante, que sería menos violada, por no haberse utilizado para habitación, como la parte interior, según veremos".

Quant a la coberta cal assenyalar que aquesta es conserva intacta en la zona de la cambra interior, trobant-se enderrocada en la zona del passadís o galeria. En una de les lloses d'aquesta coberta es van documentar 5 petits forats o cúpules realitzades artificialment. A més a més es va documentar una pedra (1,25 x 0,50 x 0,20 m) que semblava tenir uns retocs artificials creant un cap d'au.

Serra Vilaró ens diu en la seva memòria d'excavació que, uns dies després d'acabada "...hube de lamentar su destrucción por manos profanas. Debajo de él creyeron hallar el tesoro que en estos monumentos buscan los tontos". Els dibuixos de planta i les fotografies dels objectes trobats poden veure's en el treball de Serra Vilaró que citem.

La relació d'objectes trobats s'inventarien en el treball de Serra Vilaró i es troben actualment formant part de la col·lecció arqueològica del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona. Serra Vilaró, en la seva memòria de l'any 1917, inventaria i descriu perfectament la relació de peces i fragments de peces trobats en les excavacions que ell mateix va portar a terme en el dolmen de Llanera, també conegut amb el nom popular de "Torre del Moro". Copiem, per tant, del seu treball: "OBJETOS HALLADOS:

Cuarenta y cinco núcleos y esquirlas de sílice.

Una punta de flecha, de sílice, en forma de hoja de laurel, de 49 milímetros de largo por 16 de ancho y siete de grueso. Una punta de flecha, de sílice, parecida a la hoja

de hiedra, de 26 milímetros de largo por 18 de ancho y tres de grueso. Una punta de flecha, de sílice, de igual forma que la anterior, de 23 milímetros de alto. Le falta poco menos de la mitad. Dos puntas de flecha, de sílice, de forma romboidal algo irregular. Miden de ángulo a ángulo 19 por 17 milímetros la una, y 19 por 12 la otra, con tres de grueso. [...] Una punta de flecha, de sílice, con aletas y pendúnculo. Le falta la punta, una aleta y el pendúnculo; pero se distingue perfectamente lo que había sido. Un sílice, con el cual parece habían pretendido formar una flecha. Ocho fragmentos de cuchillos, de sílice. Una sierra, de sílice, de 25 milímetros de largo. Puede juzgarse una de las piedras dentadas con que fabricaban las hoces [...]. Una hacha de basalto. Falta más de la mitad. Dos dentálidos. Cuatro fragmentos de concha, uno con señales de haber sido pulimentado. Un hueso pulimentado: mitad de un brazalet de 56 milímetros de diámetro y unos 10 de sección. Dos diminutos fragmentos de cobre (?). Una plancha circular de 12 milímetros de diámetro, con un agujero en el centro de 2, cobre (?). Dos como cuentas de collar, de unos dos milímetros de diámetro, cobre (?). Un anillo de hierro de 4 centímetros de diámetro, hallado en la superficie. Dos fragmentos de molino de lava basáltica. Hemos encontrado unos mil huesos. Los hay de diversos animales, principalmente aves y conejos. Los más son humanos; pero tan triturados, que ninguno podrá ser utilizado para los estudios antropométricos de la raza que construyó este monumento. Sólo hay la mitad de un maxilar inferior y 121 entre dientes y muelas.

CERÁMICA.— Quinientos fragmentos muy diminutos, habiéndolos vidriados en blanco y azul, romanos y prehistóricos. Estos solamente podrán facilitarnos la forma de dos vasos: uno hemisférico prolongado, liso, que mide: diámetro de la boca, 115 milímetros; diámetro del vientre, 137 milímetros; altura, 110 milímetros; grueso, de siete a cuatro milímetros. Y un fragmento de otro campaniforme, cuyas medidas son: diámetro de la boca, 100 milímetros; diámetro del vientre, 95 milímetros; altura, 90 milímetros; grueso, 6 milímetros. A 35 milímetros del borde corre una línea paralela a éste, y entre ambas, otras en zizás, pero desunidas en los vértices. Estas líneas son trazadas con un buril.

Hay, además, entre los fragmentos prehistóricos:

La cuarta parte del borde de una vasija grande, con incisiones hechas, al parecer, con la uña. Fragmento de un borde de otro vaso, adornado con una línea de puntos en relieve. Dos fragmentos del mismo vaso, con incisiones

profundas, como la cerámica de Ciempozuelos; pero sin vestigios de que fuesen rellenas con otro material blanco. Dos fragmentos de otros tantos vasos con mame-lón. Quince fragmentos de una misma vasija, que, si bien no dejan ver su forma, acusan un dibujo losangeado, alternando un losange liso con otro lleno de líneas trazadas con punzón y poco profundas. Algunos fragmentos responden a la típica cerámica de El Argar. En la capa inferior aparecieron algunos fragmentos de un vaso hecho a torno, de barro fino ceniciento. Le falta muchos trozos, y los que poseemos son muy diminutos; pero, aunque no he podido reconstruirlo, he logrado hacerme cargo de su forma, [...]. Es muy ventruda, y, siendo circular el cuello, el borde termina en cuadro, con un lóbulo en cada ángulo. Líneas horizontales adornan la parte superior del vientre. Sus medidas aproximadas son: diámetro del cuello, 10 centímetros; diámetro del vientre, 18 centímetros; altura, 14 centímetros; grueso, cuatro milímetros. [...] Todos estos objetos se hallan expuestos en una vitrina en el Musaeum Archaeologicum Dioecesanum de Solsona."

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

A principis de segle, aquest monument era conegut vulgarment com la "Torre del Moro". Va ser excavat l'any 1916 per Joan Serra i Vilaró, Director del Museu Diocesà de Solsona. A partir del seu treball d'excavació, va assenyalar l'existència de diferents fases d'utilització d'aquest megàlit. La primera fase es correspon a la seva funció original d'enterrament col·lectiu, datable del període eneolític o calcolític. D'aquest període es va poder documentar abundants restes òssies si bé aquestes es trobaven seriosament afectades per les fases d'ocupació posteriors, una punta de sageta de sílex foliiforme amb aletes i una dena de coure, cosa que permeté a Serra Vilaró "...assignar a este monumento una antigüedad, por lo menos, de dos mil quinientos años antes de Jesucristo, según la cronología de Schmidt". La segona fase fou coneguda a partir de la documentació d'un considerable nivell de cendres, associat a materials ceràmics d'època pre-romana i romana fa pensar en la utilització d'aquest megàlit com a habitació. La tercera i darrera fase es tractaria d'una nova ocupació de l'espai però aquest cop durant el segle XVIII. Aquesta darrera ocupació hauria barrejat molt els materials i els ossos.

Segons diferents estudis aquest tipus de sepultures s'associen al període conegut com a neolític final-calcolític, amb una cronologia des del 2500 al 1800 aC, juntament amb la tècnica de les coves sepulcral, i segons alguns autors es concentra en la zona de la Catalunya Vella.

BIBLIOGRAFIA

—FARRÉ, M. Carme ed.: *L'arquitectura en la història de Catalunya*. Barcelona 1987.

—SERRA VILARÓ, Juan: *Excavaciones en el dolmen de Llanera (Solsona). Memoria de los trabajos realizados en 1916*. Madrid 1917.

—SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i

Vista del dolemn en una imatge de començament dels anys vuitanta

Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. 1. Barcelona 1997, p. 3.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Totes les troballes arqueològiques del dolmen de Llanera consten inventariades al MDCS amb els núms. del 2557 al 2571. Del 2557 al 2565 i la peça 2568 es troben exposades al públic. Dins la sala d'arqueologia hi ha exposada, també, una maqueta del dolmen de Llanera i d'una pedra de dimensions considerables (o hemi-dolmen) també de Llanera.

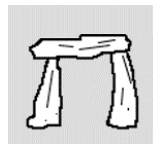
PROTECCIÓ EXISTENT

El dolmen consta dins l'Inventari del Patrimoni Arqueològic Català (I.P.A.C.-Segarra) i, pel que fa a les troballes constitueixen una part del material arqueològic de MDCS, per tant són peces de museu.

PEDRA DE LLANERA

Nucli: Llanera
Distància des de Cervera:
Accés: Carretera
Indret: Actualment forma part de la col·lecció arqueològica del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona (MDCS). Es troba exposada entre el fons arqueològic del Museu.

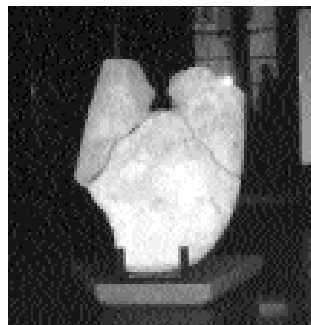

Tipologia: Pedra d'hemi-dolmen
Època (Èpoques): Neolític-Calcolític (2.500-1.800 aC)
Estat de conservació: Regular-dolent
Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte
Actual: Peça de museu

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Pedra d'hemi-dolmen exposada al públic a la sala arqueològica del MDCS

Amb el nom de "Pedra de Llanera" es coneix aquest exemplar de llosa provinent de Llanera, de dimensions considerables; es troba fragmentada i presenta una sèrie d'inscripcions en forma de "U" amb dues incisions convergents a la base de la "U". Segons els tècnics del museu, aquesta llosa probablement formava part d'un "hemi-dolmen". Però nosaltres no descartem que originàriament formés part del mateix dolmen de Llanera. Aquesta pedra es trobava, ja fa uns quants anys, damunt mateix del túmul del dolmen.

PROTECCIÓ EXISTENT

És peça de museu, formant part de la col·lecció arqueològica del MDCS.

VILATGE DE BORICS (o el vilar de Llanera)

Nucli: Llanera
Distància des de Cervera: 44 km
Accés: Pista
Indret: Seguint les indicacions fins poc abans d'arribar a l'Hostal Nou, a 17,6 km de Torà, on ens desviarem a mà dreta seguint l'indicador del mas Vila i, d'aquí, en direcció Borics-Giribets. A 1 km aproximadament trobarem mas Borics i a uns 400 m més enllà d'aquesta casa, seguint pel camí que mena a Llanera, trobem el jaciment en un petit espai emboscats a l'esquerra del camí.

Tipologia: Vilatge
Època (Èpoques): Medieval
Estat de conservació: Dolent
Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Civil/Poblat
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Espai habitacional a l'oest del jaciment, molt a prop del camí

La notícia d'aquest jaciment ens la revela A. Llorens. En el seu segon volum ens parla del vilar de Llanera com un indret documentat en època altmedieval entre el nucli de Llanera i la casa Borics, més a prop d'aquesta. Segons A. Llorens s'hi podien identificar "...els vestigis d'un nucli urbà, amb grans pedres i un carrer enllosat. [...] Tenia el fossar a prop, al cantó de ponent. [...] Unes excavacions exploratòries podrien deixar al descobert vestigis de l'antiga església de Sant Sadurní".

Un altre argument que hom podria tenir en compte alhora de considerar aquest indret com un lloc d'habitació, l'origen del qual fins i tot podria ser anterior a l'època altmedieval, és el topònim amb què es coneix. "Vilar", "vilasos" o "vilars" són topònims que sovint ens assenyalen un assentament d'època romana.

Situat al cim d'una zona boscosa, lleugerament elevada, a 775 m sobre el nivell del mar, al costat mateix del

camí que porta al nucli de Llanera es localitza un important despoblat, que originàriament dominaria una àmplia zona en la qual destaca un torrent que es un afluent de la riera de Llanera. L'indret es troba, actualment, recobert per una abundant vegetació que deixa entreveure, encara, importants munts de pedres que originàriament haurien format part de diferents estructures constructives. A més a més, una observació detallada de l'indret permet d'observar mig enterrades entre la fulleraca alineacions de pedres que, disposades a cantell o planes, formen diversos murs, unes restes que es troben disperses per una gran superfície.

L'observació ha permès distingir en superfície disposicions regulars dels murs que ens permeten parlar d'estructures habitacionals i carrers. Pel que fa a la forma constructiva de les estructures visibles cal dir que resulta certament sorprenent. Així, constructivament, s'aprofiten les pedres del país extretes directament de l'aflorament de cinglera (val a dir que per tota aquesta zona hi ha gran quantitat d'indrets on poden extreure's pedres de grans dimensions), sense treballar, disposades de manera irregular, alternant —dins i tot en un mateix mur— grans blocs de pedres disposats a cantell amb un paredat de pedra, lligades amb terra. Aquesta forma de treballar dóna una apareça barroera i ciclòpia, que recorda la tècnica de construcció megalítica, com la construcció del dolmen de Llanera que trobem a poc més d'1,4 quilòmetres en línia recta. Per altra banda les estructures dibuixen grans espais i possibles carrers que permetrien parlar d'un urbanisme.

Entre les estructures visibles caldria destacar, en primer lloc, un important enderroc en la zona est del turó, d'uns 4 o 5 metres d'amplada que sembla allargar-se en tot aquest sector cosa que podria indicar l'existència d'una possible muralla. En segon lloc destacariem un carrer o pas d'accés, en l'indret en què es localitza el possible enderroc de la muralla, i on també s'hi localitzen una sèrie de pedres disposades a cantell que trenquen la continuïtat d'aquest enderroc i que delimiten un espai de 3,35 m que sembla correspondre a un pas o carrer d'accés al possible recinte emmurallat. En tercer lloc, també s'hi localitzen diversos murs que semblen correspondre's a estructures habitacionals, en algunes de les quals s'hi pot observar perfectament la porta d'ingrés a l'habitació que destaca constructivament per trobar-se delimitada per unes pedres clavades a cantell a manera de brancals. D'aquestes portes n'hem pogut situar almenys tres.

Detall de les pedres que delimitaven una porta d'ingrés

En referència a aquest tipus d'estructures cal assenyalar que fa uns vuit anys, moment en què es va trobar aquest jaciment per part dels propietaris del mas Borics, es va portar a terme l'excavació no professional i sense una metodologia arqueològica, d'una d'aquestes dependències, la qual avui es pot observar perfectament. Es tracta d'una habitació o dependència orientada d'est a oest, de 10 metres de longitud per 2-3 metres d'amplada, amb la porta ubicada en el mur sud, d'1 metre de llum, construïda com ja hem assenyalat a partir de dos grans blocs de pedra disposats a cantell que fan de brancals. L'excavació va permetre deixar al descobert els murs amb un alçat d'1,5 metres, on es podia observar perfectament la utilització als murs (80-90 cm de gruix) de pedres de grans dimensions o formant paredat de pedra irregular, de mida mitjana i petita, amb rejunt de terra. En l'angle nordoest, es localitzen unes pedres formant un semicercle que sembla correspondre's a un possible foc a terra.

Per últim cal assenyalar que també hem localitzat una peça de molí, d'aproximadament 50 cm de diàmetre, i un dipòsit excavat a la roca amb un canaló incís.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Ens diu A. Llorens: "Hem vist Ponç de Vilaró comprant al monestir de Tabèrnoles tot el que tenia al vilar i terme de Sant Sadurn de Llanera l'any 1252. Aquesta compra deuria fer-se després i a conseqüència de la decisió dels àrbitres, G. de Tovar, ardiaca d'Urgell i Arnau d'Aguilar. La decisió fou que Ponç donés al monestir de Tabèrnoles la meitat de tots els rèdits del Vilar de Llanera en vida, i després el predit vilar passés a ser propietat exclusiva del Monestir. Fou aleshores quan Ponç es decidí a comprar "tot el que tenia el convent de Tabèrnoles al vilar i terme de Sant Sadurn de Llanera", esdevenint senyor del castell.

[...] El vilar del que es parla cal situar-lo a Llanera. Ho confirma un document del 1052. Miró ven a Isarn, muller Trudgard i a llur fill, Guillem, un alou que té "al comtat d'Urgell, castell anomenat de Leinerira i dins del seu terme, i a Sant Sadurn, dins del seu terme. Afronta: I, castell d'Ardèvol i el seu terme; II, castell de Llobera i el seu terme; III, castell de Vallferosa i el seu terme; IV, Puig d'Anglerill". Aquestes afrontacions —continua A. Llorens— es corresponen a un Sant Sadurn (desaparegut) de Llanera i no al nucli de Sant Serni que coneixem actualment, situat a l'altra banda de la rasa que parteix els dos termes.

BIBLIOGRAFIA

—LLORENS, Antoni: *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*, vol. II. Lleida 1987, p. 439.

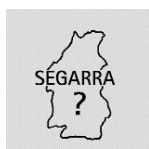
NOTES COMPLEMENTÀRIES

Vista la singularitat del jaciment i la quantitat de restes d'estructures conservades seria recomanable una intervenció arqueològica immediata.

PROTECCIÓ EXISTENT

I.P.A.C.-Segarra.

NECRÒPOLIS DE BORRELLS

Nucli: Llanera
Distància des de Cervera: 44,5 km aprox.
Accés: Pista
Indret: De Torà, per la LV-3005 en direcció Solsona fins poc abans d'arribar a l'Hostal Nou, on ens desviarem a mà dreta fins a una cruïlla on prendrem, també, el camí de la dreta en direcció mas Solerdemunt. A uns 2 km aproximadament de la cruïlla, a l'esquerra del camí. De la cruïlla d'Hostal Nou es troba aproximadament a uns 4,5 km.

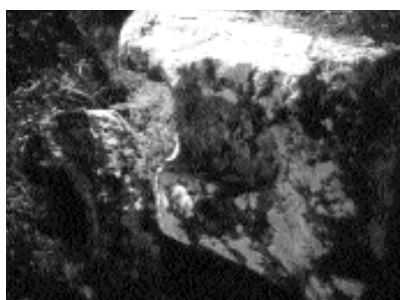
Tipologia: Necròpolis
Època (Èpoques): Altmedieval
Estat de conservació: Dolent
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Lloc d'enterrament
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

En una morrera de cingle, avui emboscada per roures i alzineres, es localitza una sepultura d'adult excavada a la roca, del tipus banyera amb els extrems arrodonits, a la qual li ha fallat el suport i es troba lleugerament inclinada i trencada per la meitat. Tot i els desplaçament sofer manté l'orientació original d'est a oest. Les seves mesures són 180 cm de longitud, 43 cm d'amplada de la capçalera i 25 cm d'amplada dels peus.

Aspecte dels dos blocs que, units, formaven una de les tombes de Borrells

CONTEXT HISTÒRIC

Ens trobem novament amb un conjunt de supultures que es presenten de forma isolada al mig d'un conjunt rocós on s'alternen tombes excavades a la roca i tombes de lloses, però que cal relacionar-les, segurament, amb algun tipus d'hàbitat rural, tipus mas, l'origen del qual caldria fixar cronològicament en un moment anterior a l'empena repobladora del segle XI. Si tenim en compte la tipologia de la sepultura excavada a la roca, segons J. Bolós, M. Esquerda i J. Gallart se situaria entre el segle VIII i X.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

El propietari del mas Giribets (o Gilibets) ens va confirmar que, fa més o menys uns 30 anys, van localitzar-se al costat d'aquesta tomba, unes 7 o 8 sepultures més del tipus de caixa de lloses.

Per ampliar la informació al respecte d'aquests tipus

d'enterraments, així com la proposta bibliogràfica que fem, podeu consultar l'apartat de context històric i bibliografia de la necròpolis de ca l'Homenets.

TOMBES DE GIRIBETS (o Gilibets)

Nucli: Llanera
Distància des de Cervera: 47,2 km aprox.
Accés: Pista
Indret: De Torà continuarem per la LV-3005 en direcció Solsona fins poc abans d'arribar a l'Hostal Nou on ens desviarem en direcció el mas Solerdemunt. Continuarem per la pista asfaltada, passarem pel trencall dels masos Sala i Tubells i, finalment, ens desviarem a mà esquerra en direcció els masos les Creies, Sala i Alsina. D'aquest trencall a les tombes hi ha 2,6 km.

Tipologia: Necròpolis
Època (Èpoques): Altmedieval
Estat de conservació: Dolent
Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Lloc d'enterrament
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Aspecte actual en una imatge presa des dels peus de les dues sepultures

En una zona rocós es localitzen dues sepultures excavades a la roca del tipus banyera amb els extrems més o menys rectes, corresponents a un enterrament d'adult. La primera sepultura fa: 173 cm de llarg, 40 cm d'amplada de capçalera i 38 cm d'amplada de peus, mentre que la segona sepultura fa: 170 cm de llargada, 55 cm d'amplada de cap i 50 cm d'amplada de peus.

Aquestes dues sepultures, com en el cas anterior, ens assenyalen un indret d'enterrament que caldria relacionar segurament amb algun tipus d'explotació rural, habitatge dispers, d'època altmedieval. La datació, difícil, segons J. Bolós, M. Esquerda i J. Gallart, podria situar-se entre els segles VIII i X.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Com en el cas anterior, per ampliar la informació d'aquests tipus d'enterraments, podeu consultar l'apartat de context històric i bibliografia de la necròpolis de ca l'Homenets.

CAMÍ CLOS DE SANTA MARIA DE LLANERA

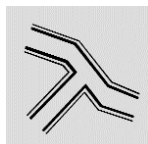
Nucli: Llanera

Distància des de Cervera: 46,3 km aprox.

Accés: Pista+sender

Indret: De Torà fins poc abans d'arribar a Hostal Nou, a 17,6 km de Torà, on ens desviarem a mà dreta seguint l'indicador del mas Vila

i, d'aquí, en direcció Tillons i Giribets. Passat el trencall de Giribets, 1 km deprés, ens desviarem a mà esquerra. A uns 500 m i travessant finalment un camp de conreu.

Tipologia: Camí

Època (Èpoques): Medieval-Moderna

Estat de conservació: Dolent

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Civil/Camí

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPO LòGICA

Vista del camí el qual surt darrera mateix de l'absis en direcció nord-est

Es tracta d'un camí clos que surt de la capella de Santa Maria de Llanera (o de les Pallisses) en direcció nordest i del qual se'n conserva un tram d'uns 50 m aproximadament prop de l'església, sense haver pogut confirmar la seva continuïtat.

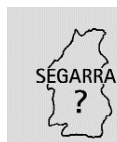
Aquest tram visible es troba delimitat, a banda i banda, per grans blocs de pedra, algun dels quals tallat expressament, d'una alçada màxima visible d'1 metre, creant un espai entre fites d'aproximadament entre els 2,30 m i els 2,50 m d'amplada. Amb tot, l'abundant vegetació que hi ha actualment a la zona no permet descobrir cap element que pugui aportar més dades d'interès. La manca de documentació d'època medieval referida a aquesta capella de Santa Maria de Llanera, no permet tampoc parlar sobre l'existència d'aquesta via de comunicació, que no pot identificar-se amb cap camí important conegut.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Una prospecció arqueològica d'aquesta via de comuni-

cació serviria per aclarir la seva importància i les seves característiques constructives.

FORATS EXCAVATS A LA ROCA DE MAS TILLONS

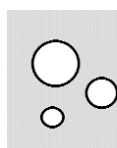
Nucli: Llanera

Distància des de Cervera: 45,7 km aprox.

Accés: Pista+sender

Indret: Seguint les indicacions fins arribar a Torà i, d'aquí, cap a Solsona fins poc abans d'arribar a l'Hostal Nou, on ens desviarem a mà

dreta seguint l'indicador del mas Vila i, d'aquí, en direcció Tillons i Giribets. Arribarem fins el trencall de Giribets on ens desviarem a mà esquerra fins el mas Tillons.

Tipologia: Forats excavats a la roca

Època (Èpoques): Incerta

Estat de conservació: Dolent

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte?

Actual: Elements d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPO LòGICA

Aspecte d'aquests forats excavats a la roca en una imatge de principis dels anys vuitanta

Molt a prop del mas Tillons, marxant en direcció sudest, sota uns arbres i damunt d'un aflorament de cinglera s'hi documenten diversos forats excavats en la cinglera i reguerons incisos que hom atribueix a algun tipus de ritus pagans o de sacrifici, sense, però, poder-ho afirmar amb rotunditat.

Actualment es fa difícil de poder-los localitzar degut a l'abundant vegetació i fullaraca caiguda.

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

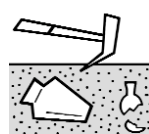
—Arxiu fotogràfic de J. Coberó.

—COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.

JACIMENT DEL TOSSAL DE PUIG-REDON

Nucli: Puig-redon
Distància des de Cervera: 29,5 km aprox.
Accés: Pista+sender
Indret: La sortida la fem des de Cervera per la N-141 i després per la C-25 (Eix Transversal). A l'alçada de Sant Ramon ens desviarem (sortida 93) i reprendrem la N-141 en direcció Calaf fins a agafar la LV-3003 que mor a Torà. Continuarem en direcció Solsona per la LV-3005 fins a trobar el primer desviament a mà esquerra que porta, per una pista de graveta, a Millet i Puig-redon. D'aquí ens dirigirem, passant pel mas Casanova, a mas Freixes (a 3,1 km de la cruïlla), on el turó és ben visible.

Tipologia: Jaciment arqueològic-lloc d'habitatge
Època (Èpoques): Ibèrica
Estat de conservació: Dolent
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Civil/Lloc d'habitatge
Actual: Elements d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Situat en el cim d'un turó, conegut també amb el nom de "Tossal de la Creu", de 657 m d'altitud segons el mapa 1:50000 de l'Institut Cartogràfic de Catalunya i dominant els quatre vents, antigament s'hi emplaçava un assentament humà a l'aire lliure. D'aquest assentament, actualment no en resulta visible cap estructura clara, però la prospecció del cim d'aquest turó ens permet documentar abundant material ceràmic el qual es pot adscriure a l'època ibèrica. Hom hi ha documentat, també, ceràmica campaniana. Aquest material es recull en una ampla zona del cim, en un espai rectangular pla delimitat, a banda i banda, per una elevació del terreny. En diferents llocs d'aquest espai potencialment arqueològic s'observen, a més a més, algunes pedres que semblen guardar alguna disposició fruit de l'activitat de l'home.

Possibles restes d'estructures habitacionals

CONTEXT HISTÒRIC

Pel que fa a la seva estructuració urbana podem assenyalar que ens trobem davant d'un assentament encastellat al cim d'un turó, en una zona estratègica pel seu gran domini visual i per la seva facilitat de defensa. Segurament es trobaria emmurallada i a partir de la dispersió material sembla que ocuparia una ampla zona.

Segons les restes materials documentades en aquest indret, corresponents a fragments d'atuell ceràmics,

podem assenyalar que culturalment aquest assentament humà s'emmarcaria dins la cultura ibèrica i en concret amb el col·lectiu Lacetà. Pel que fa a la seva cronologia, en aquest moment ens resulta certament incert el seu origen, a la llum de les restes ceràmiques. Per ara només podem assenyalar que sembla documentar-se d'una manera clara una fase tardana on destaca la presència de material d'importació romana, en concret ceràmica campaniana. Pel que fa a la seva fi ens arriscaríem a assenyalar que aquest poblat no suportà l'estructuració clara del territori per part del món romà en el segle II aC, el procés de romanització.

Fragments de ceràmica trobats al Tossal de Puig-redon

NOTES COMPLEMENTÀRIES

La ceràmica trobada en aquest indret, amb motiu de la nostra visita per inventariar el jaciment, es troba dipositada al Museu Eduard Camps i Cava de Guissona. J. Coberó també conserva ceràmica trobada en aquest mateix indret.

En una roca damunt la qual s'hi bastí una creu el 1952, hi documentem un forat circular excavat a la roca que podria tenir a veure amb algun tipus d'estructura o fixació d'algun element.

El tossal de Puig-redon separa els termes municipals de Torà i Biosca, per aquesta raó encara si pot documentar, a més de les conegudes senyalitzacions de vedat de caça, dues incisions en una roca propera a la creu que marquen la direcció dels termes.

PROTECCIÓ EXISTENT

I.P.A.C.-Segarra.

HABITATGE PROP DEL COLLET ALT DE CAL GALZERAN

Nucli: Sant Serni
Distància des de Cervera: 28,5 km aprox.
Accés: Pista+sender
Indret: Seguint les indicacions per a arribar a Torà, continuarem en direcció Solsona per la LV-3005 fins la cruïlla que condueix a Ardèvol,

Claret i Sant Serni, a 2,2 km. Uns pocs metres abans del trencall de Sant Serni, surt a mà esquerra un camí que pot ser seguit amb automòbil però amb dificultat. A 400 m de la carretera.

Tipologia: Jaciment arqueològic-lloc d'habitatge
Època (Èpoques): Medieval
Estat de conservació: Ruïna
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Civil/habitatge**Actual:** Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Prop del Collet Alt de cal Galzeran, al costat d'unes codines i damunt uns camps, hi ha uns murs que clouen diversos espais habitacional, els quals segurament pertanyien a un mas d'època medieval.

De planta més o menys rectangular (6,60 x 8,20 m) amb els costats llargs corresponents al sector est i oest. Poden observar-se, encara, diferents compartimentacions, amb uns murs fets de pedra irregular i terra, d'uns 60 a 80 cm de gruix i sobresortint aproximadament uns 100 cm d'alçada, en els llocs més elevats. En principi —ens diu J. Bolós— hi ha tres àmbits closos per parets. El més meridional té una forma gairebé quadrada, encara que la seva paret meridional es trobi lleugerament esbiaixada. Prop de l'extrem de llevant s'endevina la possible porta d'entrada. A uns 3 m de l'angle nord-oriental d'aquest edifici hi ha un altre petit àmbit clos. És situat en un nivell força més baix que les dues cambres superiors i ara resta mig adossat al marge. Les pedres de les parets, especialment les del cantó occidental, són força grosses.

Tot i que hom no pugui assegurar res sense la realització d'una excavació arqueològica, podem cridar l'atenció —ens diu J. Bolós— sobre alguns aspectes, especialment sobre algunes semblances i algunes diferències d'aquesta construcció amb d'altres de més ben conegudes. En primer lloc, podem assenyalar la proximitat d'aquest possible mas amb uns camps situats al seu dessota, amb unes codineres, amb una tomba excavada a la roca i amb un conjunt de sepultures de lloses. En segon lloc, convé de cridar l'atenció sobre el fet que aquest possible mas no és pas adossat a una roca, com s'esdevé en els habitatges isolats d'altres contrades més pirenenques (vegeu apartat de context històric). Finalment, cal dir que, malgrat això

Fragment d'un molí manual trobat prop de l'habitatge del Collet Alt de cal galzeran

Restes de murs d'un habitatge prop del Collet Alt de cal Galzeran

darrer, els paral·lelismes amb els exemples de cases medievals coneguts fins ara a Catalunya o a una bona part de la resta d'Europa són força grans, presentant divisió de l'espai destinat a l'habitació en dos àmbits. En aquest cas la cambra septentrional és molt reduïda. L'entrada, lògicament, era

situada al costat de migjorn. Les parets tenen uns gruixos i unes característiques molt semblants, per exemple, a les dels masos de Vilosiu. I, en darrer lloc, en aquest cas, cal assenyalar l'existència d'un tercer àmbit lleugerament separat, possiblement destinat al bestiar.

En aquest mateix indret, el propietari de la finca va trobar-hi un fragment de molí manual de basalt que es troba formant part del fons d'arqueologia que té l'Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà a l'església del Convent. Així mateix, un molí manual sencer trobat en aquest mateix indret, el conserva J. Coberó a casa seva.

CONTEXT HISTÒRIC

Segons M. Riu i a partir dels seus estudis en les excavacions de masos al pre-Pirineu, el tipus més primitiu d'aquesta tipologia d'habitat dispers, familiar i aïllat, tan característic del camp català, s'hauria construït amb parets de pedra, amb prou feines treballada i col·locada en sec, formant filades irregulars i gruixos que poden oscil·lar entre 1,20 m (parets exteriors) i uns 80 cm. Aprofitant sempre la roca per al terra, més o menys allisada, i per paret de fons, de forma semblant a les construccions de les esplugues. Degueren constar de dues estances rectangulars, contigües i comunicades, d'una sola planta coberta amb un embigat sòlid recolzat a la roca del fons i al mur de la façana, lleugerament inclinat vers la façana, i rematat per un doble enllosat de peces fines de pedra calcària amb una capa d'argila al mig que actuava d'impermeabilitzant. De les dues estances una era destinada a l'habitatge familiar i l'altra al bestiar. També val a dir que alguns d'aquests masos perdurarien, en alguns casos, fins als segles XIV i XV, o bé en el seu lloc es bastirien els nous masos post-remença, o les seves estructures s'anirien diversificant, a partir de la primitiva, augmentant en nombre d'habitacions i dependències amb noves llars i, de vegades, forn d'angle per a coure pa.

Finalment, sembla ser que per a bastir el primitiu mas hom no utilitzà més argamassa que el fang destinat a tapar les juntes entre les pedres, i és de creure que els constructors serien els mateixos camperols.

BIBLIOGRAFIA

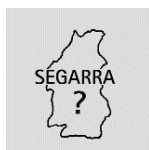
—*Catalunya romànica*, vol XIII. Barcelona 1987, ps. 147 i 148.

—RIU, Manuel: *L'arqueologia medieval a Catalunya*. Barcelona 1989, ps. 44-51.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Aquest espai, com també el jaciment conegut amb el nom del Vilar de Llanera (o també Vilatge de Borics), té en si mateix un interès especial per tal de comprendre les formes de vida d'una petita comunitat camperola en època altmedieval. Unes restes que, degut al poc treball arqueològic que s'ha portat a terme en aquests tipus de jaciments, tenen un interès més que justificat que reivindiquen estudiosos de prestigi reconegut com el Dr. Manuel Riu.

TOMBA ISOLADA PROP DEL COLLET ALT DE CAL GALZERAN

Nucli: Sant Serni

Distància des de Cervera: 28,5 km aprox.

Accés: Pista+sender

Indret: De Torà continuarem en direcció Solsona per la LV-3005 fins la cruïlla que condueix a Ardèvol, Claret i Sant Serni. Uns pocs metres

abans del trencall de Sant Serni, surt a mà esquerra un camí que pot ésser seguit amb automòbil però amb dificultat. A 400 m de la carretera, davant per davant de l'habitatge abans descrit.

Tipologia: Tomba

Època (Èpoques): Altmedieval

Estat de conservació: Dolent

Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Lloc d'enterrament

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Sepultura isolada, prop del Collet Alt de cal Galzeran.

Encara que hom podria integrar aquesta tomba excavada a la roca dins el conjunt de sepultures i les restes de l'habitatge medieval que es documenten prop d'aquest indret conegut com el Collet Alt de cal Galzeran, hem preferit tractar aquesta sepultura de forma aïllada perquè, de fet, així es troba en relació amb les altres i perquè segueix una tipologia

diferent.

Arribats a l'indret on es localitza l'habitatge medieval que hem descrit anteriorment, uns 25 metres més al sud d'aquest jaciment i en un aflorament de cinglera, documentem una única tomba excavada a la roca, del tipus banyera pertanyent a un adult. Té una forma clarament rectangular, amb els cantells més o menys rectes a la capçalera i peus, tot i trobar-se en l'actualitat molt mal-mesa en la seva part superior a causa de l'acumulació d'aigua que s'hi concentra gairebé sempre. Orientada amb els peus al sud-est, les seves mesures són: longitud 190 cm; amplada del cap 36 cm; ample del cos 50 cm; ample dels peus 40 cm; fondària cap 23 cm i fondària peus 10 cm.

En principi —assenyalen Bolós i Casas—, podem creure que fou cavada cap a l'any 700, molt possiblement en època visigòtica o bé en els primers segles de domini musulmà.

CONTEXT HISTÒRIC

Les tombes excavades a la roca representen un tipus concret d'element funerari del món medieval català. A partir dels estudis portats a terme per J. Bolós, M. Esquerda i J. Gallart podem dir que aquest tipus d'enterrament de tombes excavades a la roca sense el cap diferenciat, i amb els extrems arrodonits poden ser anteriors al segle X; en tot cas són unes tombes que en bona part dels casos es presenten isolades, en llocs elevats i no necessàriament relacionades amb llocs de culte sinó que es poden localitzar al costat de masos, com és aquest cas.

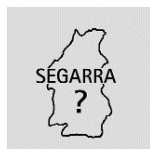
BIBLIOGRAFIA

—*Catalunya romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987, p. 148.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Com en altres casos que apareixen en aquest inventari arqueològic, per ampliar la informació al respecte d'aquests tipus d'enterraments podeu consultar l'apartat de context històric de la necròpolis de ca l'Homenets. Pel que fa a la bibliografia, també en aquesta fitxa de ca l'Homenets hi podeu trobar una proposta bibliogràfica.

NECRÒPOLIS PROP DEL COLLET ALT DE CAL GALZERAN

Nucli: Sant Serni

Distància des de Cervera: 28,7 km aprox.

Accés: Pista+sender

Indret: De Torà continuarem per la LV-3005 en direcció Solsona fins la cruïlla que condueix a Ardèvol, Claret i Sant Serni, a 2,2 km. Uns pocs

metres abans del trencall de Sant Serni, surt a mà esquerra un camí que pot seguir-se amb automòbil. A 600 m de la carretera, 200 m més enllà de l'habitatge i de la tomba isolada.

Tipologia: Necròpolis

Època (Èpoques): Altmedieval

Estat de conservació: Dolent

Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Lloc d'enterrament

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Separada uns 200 m en direcció nord de l'habitatge medieval i de la tomba isolada, travessant un camp de conreu, trobem una zona arbrada on es documenta la necròpolis en un extrem elevat al nord-oest del serrat.

Extreiem de l'obra *Catalunya romànica*, l'article de J. Bolós i Georgina Casas: "Es tracta d'una necròpoli de tombes de lloses. A l'extrem de ponent del petit turó on es cavà la necròpoli, se'n poden veure quatre. Més cap a

llevant n'hi ha una de més petita. Més enllà, hom en veu dues més. I, encara, a la banda de llevant del petit pujol, s'endevinen les lloses de dues altres tombes, una de les quals sembla que era infantil." Tanmateix, actualment, hom només pot constatar la presència de les quatre primeres, que foren les que s'excavaren. Ens centrarem, per tant, en aquestes quatre.

Tomba 1. És la més ben conservada. Les seves mesures són: longitud 164 cm; amplada de la capçalera: 41 cm; amplada del cos 37 cm; amplada dels peus 32 cm; profunditat del cap (visible) 40 cm i profunditat dels peus 12 cm. Ha estat buidada modernament. A banda i banda dels costats llargs hi ha dos parells de lloses que la tapaven; la capçalera i els peus també són tancats per dues pedres planes. Les lloses es troben ben ajustades. En aquesta tomba va documentar-se dos enterraments, un sobre l'altre.

Necròpoli prop del Collet Alt de cal Galzeran. Tomba de llosa núm. 1

Tomba 2. Està situada més al nord-oest que l'anterior i colgada sota d'un bon gruix de terra (70 cm). Parcialment excavada, conserva la tapadora, de gruix força considerable, a la part dels peus. A la paret nord de la sepultura es clou amb dues lloses

Necròpoli prop del Collet Alt de cal Galzeran. Tomba de llosa núm. 2

disposades a cantell i gruix considerable mentre que a la paret sud es combina una llosa de cantell amb dues filades de pedres col·locades horitzontalment. S'hi documenten restes òssies humanes, cosa que indica l'acció furtiva. Les seves mesures són: longitud visible 175 cm; amplada del cos 38 cm; amplada dels peus 41 cm amb

capçalera no visible.

Tomba 3. Està en força mal estat de conservació. Dos lloses de poc gruix formen la paret sud i una a la paret nord, petita i prima i una més cloent els peus. La resta de lloses, suposem de la tapadera, es troben escampades pels voltants. Les seves mesures són: longitud 173 cm; amplada dels peus 37 cm; l'amplada de la capçalera i del cos no pot determinar-se a causa del seu precari estat de conservació.

Tomba 4. Està molt afectada pels treballs furtius, i només és documentable a partir d'una llosa situada a la capçalera i altres lloses escampades pels voltants.

Un mur cap a ponent tanca aquest sector de quatre se-

pultures mentre que en direcció sud-est d'aquest nucli de tombes hi documentem un important enderroc que podria fer pensar en algun tipus de construcció.

CONTEXT HISTÒRIC

La datació d'aquests enterraments fets amb lloses als quatre costats i a la cara superior —ens diuen Bolós i Casas—, de moment és força difícil d'establir amb seguretat. Evidentment, aquestes tombes properes a cal Galzeran tenen moltes semblances, per exemple, amb les d'Albesa, del municipi de Viver i Serrateix. La necròpolis del Berguedà, com aquesta, també és situada al cim d'un turonet i les característiques i la distribució dels enterraments són molt semblants en ambdós casos. És, però, difícil de saber si tots són del moment de l'ocupació cristiana, vers el final del segle X o el segle XI, o bé si són de força abans. Així mateix, fa de mal saber del cert si la necròpolis és més antiga o més moderna que la propera tomba excavada a la roca que hi ha al costat del camí o bé que els habitatges que es construïren prop seu.

BIBLIOGRAFIA

—*Catalunya romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987, p. 148.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Com en altres casos que apareixen en aquest inventari arqueològic, per ampliar la informació al respecte d'aquests tipus d'enterraments podeu consultar l'apartat de context històric de la necròpolis de ca l'Homenets. Pel que fa a la proposta bibliogràfica, a més de l'obra citada, podeu consultar també aquesta mateixa entrada en l'apartat de bibliografia.

L'inventari d'aquest tipus d'enterraments pot ajudar-nos a conèixer el repartiment de la població en el territori.

TORRE VELLA

Nucli: Torà

Distància des de Cervera: 23,5 km aprox.

Accés: Pista+sender

Indret: Sortim de Cervera per la N-141 i continuem per la C-25 (Eix Transversal) fins a la sortida 93 (Sant Ramon-Torà) on reprendrem la N-

141 en direcció Calaf i, poc després, per la LV-3003 fins a Torà, passant per Portell i Ivorra. Abans d'entrar al nucli urbà ens desviem a mà esquerra pel camí de Palouet, fins arribar a la partida anomenada de Torrelles, a 1,1 km. Dalt d'un pujollet, a mà esquerra, s'hi podia documentar el basament d'aquesta torre.

Tipologia: Restes d'una torre

Època (Èpoques): Medieval

Estat de conservació: Ruïna

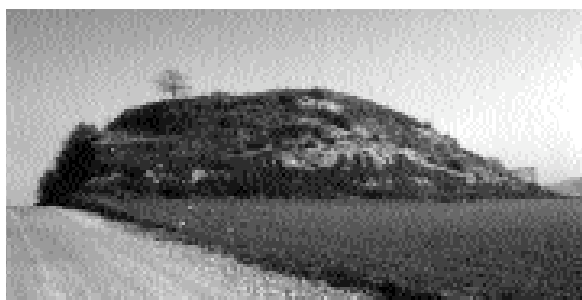
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Militar/Defensa

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Pujolet al peu del camí de Palouet damunt del qual s'hi hauria bastit l'anomenada Torre Vella

A 1,1 km al sud del nucli urbà de Torà, pel camí de Palouet i damunt d'un pujolet guixós, que algunes escriptures esmenten amb el nom de "les Torres", hom hi ha pogut documentar les restes d'una estructura rectangular que podria correspondre amb el basament d'una possible torre medieval de guaita. La seva finalitat, hom la suposa de control o vigilància dels accessos (camí de Cervera, de Palouet i d'Ivorra) que menaven a la vila de Torà travessant la vall del Llobregós. Aquest indret esdevé, per tant, un punt avançat respecte la línia defensiva de la vall del Llobregós que Markalain, González i Rubio assenyalen a la seva riba dreta. Actualment, l'abundant vegetació de matoll que creix en aquest lloc impedeix d'observar l'estructura rectangular de què hem parlat més amunt.

Queda constància oral que en aquest indret s'hi pogué recollir ceràmica grisa medieval i pedres de basalt que formen part de la col·lecció arqueològica que hom pot veure a l'edifici de l'església del Convent.

CONTEXT HISTÒRIC

De torres de planta rectangular, ens diu M. Riu, se'n començà a construir, tant per vigilància com per habitació, a partir del s. XII substituint les rodones. Aquesta tipologia constructiva de planta rectangular perdurà durant el gòtic i amb posterioritat. La seva major capacitat facilitava la seva conversió en habitatge. Tenien, generalment, planta baixa i dos pisos, i aviat hom hi construïria la porta d'accés a la planta baixa, a diferència de les torres rodones o quadrades de caràcter més defensiu que tenien la seva entrada al primer pis.

BIBLIOGRAFIA

- RIU, Manuel: *L'arqueologia medieval a Catalunya*. Barcelona 1986, ps. 90 i 91.
- RUBIO, Daniel; GONZÁLEZ, Joan-Ramon i MARKALAIN, Juli: *Sobre la frontera cristiana en el valle del Llobregós (Lérida)*, "Arqueologia Espacial 13. Fronteras." 3er. Col·loqui Internacional d'Arqueologia Espacial. Teruel 1989, pg. 202.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Aquest indret podria esdevenir un possible punt d'excavació arqueològica.

TORRE DEL CASALOT DEL CAMP DE TIR

Nucli: Torà

Distància des de Cervera: 20,4 km aprox.

Accés: Pista+sender

Indret: Seguint les indicacions fins a Torà, passant per Portell i Ivorra. Poc abans d'arribar al nucli urbà ens desviarem a mà esquerra per un camí que duu al cim d'un turó on hi ha el camp de tir conegut amb el nom del Casalot de la Morera. Des de Torà hi ha 1,6 km.

Tipologia: Restes d'una torre

Època (Èpoques): Medieval-Moderna

Estat de conservació: Ruïna

Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Militar/Defensa

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Aspecte actual dels murs de la primitiva torre

En el cim conegut com el turó del camp de tir del "Casalot de la Morera", visible des de la carretera, documentem una antiga torre, de planta rectangular (4,40 m el mur de tramuntana x 5 m el mur de llevant) construïda a partir d'un basament, sòcol o podi, de 137 cm d'alçada, fet a base de carreus més o menys regulars, molt erosionats, relligats amb argamassa de calç i disposats més o menys a filades. El tipus de pedra és sorrenca.

Damunt del podi s'assenta un argamassat construït a base de guix blau lligat amb calç, seguint la tècnica de l'encofrat. Aquest sector, que sembla obrat en una segona fase constructiva, té una alçada màxima visible de 120 cm.

En aquest indret s'hi va trobar ceràmica d'època romana i medieval.

CONTEXT HISTÒRIC

Ens trobem davant d'un punt estratègic prou evident, la vall d'Ivorra, que hauria facilitat l'existència d'un hàbitat més o menys estable que es remuntaria a l'època romana. De fet, en aquest indret s'hi ha pogut trobar ceràmica romana però també grisa medieval, cosa que confirmaria aquesta presència humana de forma més o menys persistent. Hom planteja la hipòtesi d'un assentament medieval conformat per una torre de defensa i una

església, la capella de Santa Àgueda, la descripció de la qual podeu veure a la fitxa següent, que controlaria el camí natural de Torà a Cervera per la vall d'Ivorra.

Detall d'un dels murs externs on s'observa el basament de pedra i el mur superior amb l'argamassat descrit

A l'any 1822 durant la guerra dels reialistes catalans de la Regència d'Urgell aquest espai es fortificà, tal com hem assenyalat en l'apartat anterior. L'objectiu fou igualment el control de la vall d'Ivorra i així barrar el pas de les forces liberals a les ordres de Torrijos que partiren de la Manresana el 5 d'octubre de 1822 per assetjar i atacar Castellfolit de Riubregós, que va ser un dels bastions importants de la resistència absolutista. Prop de Torà, Torrijos es troba amb el pas barrat en el lloc del congost de la gorja d'Ivorra, en el lloc conegut pel "Casalot de la Morera", on hi ha el camp de tir. Reduïda la resistència, la columna seguí vers Castellfolit per reunir-se amb les altres forces.

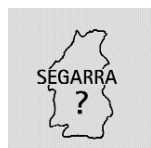
BIBLIOGRAFIA

—COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, p. 159.

—COBERÓ, Jaume: *Les guerres carlines a Torà i la conca del Llobregós*. Torà 1986, p. 25.

—COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.

RESTES DE L'ANTIGA CAPELLA DE SANTA ÀGUEDA

Nucli: Torà

Distància des de Cervera: 21 km aprox.

Accés: Pista+sender

Indret: *Seguint les indicacions per arribar a la torre del Casalot del Camp de Tir, que podeu veure a la fitxa anterior.*

Tipologia: Restes d'una capella

Època (Èpoques): Medieval

Estat de conservació: Ruïna

Interès: Baix

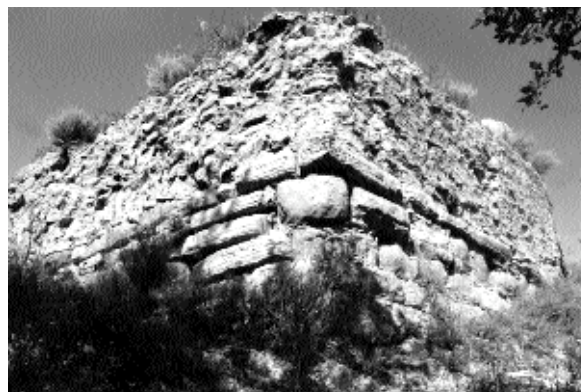
UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Culte

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Adossada a la torre del Casalot del camp de tir hi documentem una estructura de planta rectangular (9,17 m d'amplada x 8,40 m de llargada) construïda a base de carreus de pedra sorrenca més o menys escairats i lligats amb morter. Aquestes restes es correspondrien amb l'an-

Aspecte actual d'una de les cantonades de la capella

tígida capella de Santa Àgueda tot i que les restes dels seus murs es troben actualment molt indefinits. Destacable és la cantonada orientada a llevant que recorda les construccions d'època romànica.

Les restes d'aquesta capella van servir de basament per a fortificar l'espai amb finalitats defensives al s. XIX. Es bastí un mur de tàpia, les restes del qual encara són visibles, i en aquest s'hi obriren dos filades d'espilleres sobreposades i, davant, una gran rasa que probablement serviria de trinxera en el sector que s'obre al pla.

Diverses prospeccions en aquest indret han permès de descobrir l'existència de ceràmica romana i grisa d'època medieval.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Ens trobem en un punt estratègic prou evident (vall d'Ivorra), que hauria facilitat l'existència d'un hàbitat que es remuntaria a l'època romana, si fem cas de les troballes de ceràmica d'aquesta època localitzades en diverses prospeccions en la zona. En les mateixes recerques va aflorar ceràmica grisa medieval, cosa que confirmaria la presència humana de forma més o menys persistent en aquest indret. Hom planteja la hipòtesi d'un assentament medieval a redós d'una torre de defensa que controlaria el camí natural de Torà a Cervera per la vall d'Ivorra.

L'any 1822, durant l'aixecament reialista de la Regència d'Urgell, aquest espai es fortificà, tal com hem assenyalat en l'apartat anterior.

L'objectiu fou igualment el control de la vall d'Ivorra.

Ens diu J. Bellmunt: Santa Àgueda és patrona de les dones toranenques des de molts anys enrere. Tenim referències molt antigues que en la vila de Torà se celebrava la festa de Santa Àgueda amb gran solemnitat religiosa i popular, i que àdhuc als afores de la població, hi havia una capella dedicada a la santa. Aquest dia ma-

Vista parcial de les restes dels murs d'aquest primitiu edifici religiós

naven les dones en tot el que es referia als afers de casa. Avui, aquesta festa continua. L'organitzen les dones. La festa consisteix en una missa ben concorreguda, només per a dones, un ball ben lluit i animat, durant el qual les dones elegeixen el jove i l'home més ben plantat i elegant de l'any a Torà. També sol fer-se un berenar, però en aquest, paguen les dones i poden anar acompanyades de l'home que elegeixen, que regularment és el seu propi marit.

BIBLIOGRAFIA

- BELLMUNT, Joan: *Fets, costums i llegendes. La Segarra*, vol. III. Lleida 1988, p. 182.
 —COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, p. 159.
 —COBERÓ, Jaume: *Les guerres carlines a Torà i la conca del Llobregós*. Torà 1986, p. 25.
 —COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Suggeriríem practicar en aquest indret una excavació arqueològica per tal de confirmar l'existència d'aquesta capella d'origen medieval, probablement associada a l'existència d'una torre.

Val a dir, també, que a la partida coneguda com els Plans de Fontanet s'hi ha documentat l'existència d'una darrera capella sota l'advocació de Sant Salvador del Pla, de la qual avui no se'n conserva cap resta. Segons diverses notícies orals, les pedres de la capella s'utilitzaren per a la construcció d'una cabana.

RESTES DE L'ANTIGA CAPELLA DEL CALVARI

Nucli: Torà
Distància des de Cervera: 23 km
Accés: Pista+sender
Indret: *Seguint les indicacions per arribar a Torà, agafarem després el camí que condueix a Cellers o de les Valls i a uns 500 m a la dreta trobem, al peu del turó del Calvari, el Maset. Les restes d'aquesta capella poden localitzar-se dalt del turó.*

Tipologia: Restes d'una capella
Època (Èpoques): Medieval-Moderna
Estat de conservació: Ruïna
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

D'aquesta antiga capella, que hom adscriu cronològicament a cavall dels ss. XV-XVI, només en resten els fona-

Restes actualment visibles d'aquesta obra arquitectònica

ments, fets a base de pedra irregular amb argamassa de guix, que indicarien una edificació de dimensions reduïdes, d'uns 3,60 x 3,90 m.

Al descobert hi queda, encara, la petita mesa de l'altar feta de pedra. Pels voltants també s'hi poden recollir fragments de teula així com diverses pedres treballades que podrien correspondre a mènsules.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Documents dels ss. XVII i XVIII dels arxius Municipal i Parroquial de Torà ens parlen de l'existència d'aquesta capella al turó del Calvari. Un document d'aquesta època parla de la compra de betum per a pintar les creus del Calvari, cosa que ens indicaria l'existència de creus de fusta. Els papers de l'Arxiu parroquial confirmen aquest supòsit perquè cada any, per Setmana Santa, es celebren processons penitencials camí d'aquesta capella, on els penitents oferien cera per a cremar.

Molt a prop d'aquest indret es localitza l'anomenat Tossalet o turó de les Forques.

BIBLIOGRAFIA

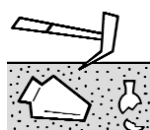
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.

COL·LECCIÓ ARQUEOLÒGICA DE L'ESGLÉSIA DEL CONVENT

Nucli: Torà
Distància des de Cervera: 22 km
Accés: Carretera
Indret: *Seguint les indicacions per arribar a Torà. Es troba a la sortida de la població, en direcció Solsona, pel camí que condueix a*

Cellers.

Tipologia: Col·lecció arqueològica
Època (Èpoques): Ibèro-romana/Medieval
Estat de conservació: Regular
Interès: Mitjà

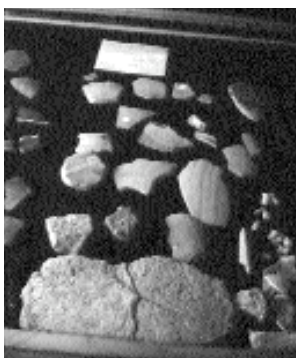
UTILITZACIÓ

Actual: Museu-Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

L'any 1980 l'església del Convent de Sant Antoni de Pàdua es comprada al Bisbat de Solsona per l'Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà. A partir d'aquesta data aquest espai es destinat a exposicions temporals i a guardar una important col·lecció d'estris de caràcter etnològic, històric i arqueològic especialment de la vila de Torà i del seu terme.

Arqueològicament destaca una important col·lecció de ceràmiques procedents de diferents jaciments arqueològics del municipi de Torà, alguns d'època medieval com el castell de l'Aguda, la zona de Castellfolit de Riubregós, el jaciment del pujolet de la Torre Vella, el Clot dels Nens

Part d'una de les vitrines amb ceràmica i moli d'època ibero-romana

Conjunt de fragments ceràmics i restes òssies d'època prehistòrica i ibero-romana preferentment

Xics, el jaciment del castell de Bellera, de la zona del camp de Tir, de Santa Maria d'Ivorra. Altres d'època ibero-romana com el jaciment de Sant Salvador de l'Aguda, el carrer Nou de Torà, el tossal de Puig-redon, la zona de Sant Pelegrí (Biosca), les Guixeres de Talteüll (Biosca). I finalment altres d'època prehistòrica com les restes de la balma de cal Porta, de la balma de Fontanet, de l'Esterlí. No hem d'oblidar en aquest recorregut per la col·lecció arqueològica de Torà de parlar de diverses peces procedents del jaciment ibèric del Molí d'Espigol (Tornabous) o del Pla de les Tenalles (Sidamunt).

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Conjunt de troballes ceràmiques de l'Aguda

La col·lecció arqueològica es complementa amb una abundant mostra d'objectes i material etnològic com una segadora Trepal d'un animal (1961), un morralet, un jou, un banc de sabater, mesures de cereals, una màquina de ventar, cistells, estris per a la fabricació de lleixiu, un ban de

degollar bestiar, destrals, aixades, ferradures, golfos i panys de portes, arreu, portadores, etc... No podem oblidar tampoc elements arquitectònics i escultòrics diversos, que descrivim en l'apartat corresponent, com capitells, un sarcòfag, fragments de fusts,...

Per últim assenyalar, també, una petita col·lecció de fòssils del Montsec.

JACIMENT DE CAL MAS DE SANT PERE

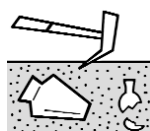
Nucli: Torà

Carrer/plaça: c/ Nou, 15

Distància des de Cervera: 22 km

Accés: Carretera

Indret: Seguint les indicacions fins arribar a Torà. Dins el nucli urbà.

Tipologia: Jaciment arqueològic

Època (Èpoques): Ibero-romana

Estat de conservació: Dolent

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Civil/Lloc d'habitat

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Conjunt de troballes ceràmiques fetes al número 15 del carrer Nou

L'any 1998, durant els treballs d'ampliació del celler d'aquesta casa, aproximadament a uns 3 m del pla del carrer es localitzaren fragments de ceràmica romana de tradició ibèrica, a més d'ossos d'animals i de les restes d'una estructura que es podria correspondre amb un habitatge molt rudimentari. Aquesta notícia ens permet de situar un nou jaciment d'època ibero-romana que ens confirmaria una presència humana, més o menys estable, en aquesta zona. Recordem, en aquest sentit, les troballes de la vall de Cellers, així com la ceràmica trobada en l'indret conegut com el Casalot de la Morera.

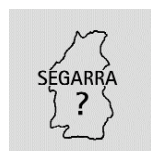
La troballa va donar com a resultat la recuperació de tres fragments de ceràmica àtica, moltíssima més ceràmica ibèrica de tipologia molt diversa, ceràmica romana i òssos de bestiar (boví, oví i cunícola). Hom data aquests materials entre el s. V aC i el s. III dC.

A falta d'una prospecció arqueològica molt més acurada, ens quedem amb la confirmació de l'existència de diversos hàbitats d'aquesta època, que podria —com en el cas de la vall de Cellers— remuntar-se molt més enllà i que hauria tingut continuïtat en els segles medievals i moderns, fins arribar al moment present.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Totes les troballes efectuades en aquest soterrani van ser dipositades a l'església del Convent de Sant Antoni de Pàdua, edifici destinat a aixoplugar la Sala de Cultura i Museu Etnogràfic de Torà. Així, entre el material trobat, destaca un important conjunt de ceràmica comuna ibero-romana, ceràmica de tradició ibèrica pintada corresponent a gerres i kalathos, fragments d'àmfora ibèrica, i sobretot assenyalar la presència d'uns fragments de ceràmica àtica de vernís negre.

CARRERADA DE CARDONA A POBLET

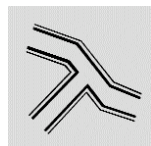
Nucli: Torà

Distància des de Cervera: 22 km fins a Torà

Accés: Pista+sender

Indret: Venia de Cardona i a l'indret de Pinós es bifurcava cap a la serra de Sant Donat i cap a la serra de Cellers fent cap ambdues a Torà des

d'on es tornaven a bifurcar una en direcció Ivorra i l'altra vers Palouet i Guissona.

Tipologia: Camí de bestiar

Època (Èpoques): Medieval-Moderna

Estat de conservació: Dolent

Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Civil i Agro-ramader/Camí de bestiar

Actual: Espai d'interès arqueològic/Camí/Recoregut d'interès excursionista

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Vista parcial de la carrerada havent sobrepassat el nucli de Torà

Aquesta carrerada sortia de Cardona i pel Pla de Bergús pujava al Santuari de la Mare de Déu de Pinós. Un ramal baixava vers Ardèvol, passava per Peça-rodona i la Petja, exactament pel peu d'un oratori encara visible, i conti-

Aspecte actual de l'antiga carrerada en l'indret de la costa de Sant Donat

nuava vers Claret per la Serra de Sant Donat. Es dirigia després cap a l'indret ocupat per l'antiga Creu de l'Embestida (o de la Bastida), que és un dels llocs en què la carrerada és més visible, i entrava a Torà per la Creu de l'Home Mort, en la partida de Les Escomelles. Després passava per la Creu de Sant Ramon i enfilava per la gorja d'Ivorra, passava pel cementiri nou d'Ivorra, pujava al poble i, d'aquí, pels Hostalets, passant per Portell i Sant Ramon fins a Cervera.

D'aquesta carrerada se'n conserven, més o menys visibles, força trams. El tram inicial, sortint de Torà i visible 372 m aproximadament, es troba delimitat per paret a banda i banda, avui més o menys visible llevat dels indrets on trobem el desnivell natural. Val a dir, tanmateix, que bona part de la paret que dona a migjorn ha estat recentment rebaixada per a facilitar el pas de la maquinària. En algun sector es conserven encara diverses filades (3 o 4) amb pedres disposades a cantell a la part superior. Pel que fa al mur del costat nord, situada a mà dreta venint de Cellers, aquesta està formada per 3 o 4 filades de pedra irregular més o menys devastada. D'aquesta paret en destaquen els últims 100 m aproximadament, arribant a Torà, que amida uns 2 m d'alçada aproximadament, de pedra irregular formant més o menys filades, fets expressament per tal de fer visibles els camps situats a l'altra banda. Produïx un efecte com si es tractés d'una mena d'emmerletat. Un cobert i paret construïts modernament trenca amb la continuïtat d'aquest mur nord, alhora que es perd la carrerada abans d'arribar a la cruïlla amb la de Solsona, que hauria estat antigament delimitada per la creu de l'Home Mort.

L'altre ramal conegut d'aquesta carrerada que sortia de Cardona en direcció a Poblet, arribava també a Pinós i d'aquí, per la casa Massana, continuava per la carena de la serra de Cellers passant per l'oratori de cal Tanyot i l'Hostalet del Vent. Uns 300 m més avall, baixava vers Castellfollit de Riu-bregós, que era el camí principal, mentre que un altre ramal, seguint la mateixa serra de Cellers per la carena, passava per les runes de la casa Vendrell i entrava a Torà per la muntanya del Calvari i Tossalet de les Forques. De Torà sortia pel camí dels Empalous, per Palouet i Guissona i,

Pas de la carrerada a l'indret de cal Tanyot seguint la carena de la serra de Cellers

d'aquí, continuava vers Poblet.

En algun indret d'aquesta carrerada o camí encara es pot veure la paret i paret per banda o grans pedres per on transcorria.

BIBLIOGRAFIA

—VILÀ, Joan: *El món rural a Catalunya*. Barcelona 1973, ps. 88 i 89.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Cap als anys trenta aquesta carrerada encara era utilitzada regularment. El bestiar, des de les terres dels Cardona, sortia el dia de Sant Miquel el dia 29 de setembre per hivernar i retornava vers Cardona el dia de la Santa Creu, el dia 3 de maig.

Actualment una part important d'aquesta carrerada, des de Cardona per Castellfollit de Riubregós, es troba senyalitzada amb finalitats excursionistes.

CAMÍ DE TORÀ A SOLSONA

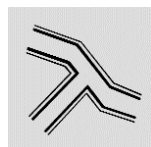

Nucli: Torà

Distància des de Cervera: 22 km fins a Torà

Accés: Sender

Indret: A Torà, surt paral·lel a l'aqüeducte dels frares en l'indret on es creuava amb la carrerada que anava a Cardona.

Tipologia: Camí

Època (Èpoques): Medieval-Moderna

Estat de conservació: Dolent

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Civil i agro-ramader/Camí de bestiar

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Imatge actual del camí en l'indret de l'aqüeducte dels Frares

Aquest camí té el seu origen a l'antiga cruïlla amb la carrerada de Torà a Cardona. Sortia de Torà paral·lel a l'aqüeducte dels Frares, en l'indret on antigament s'hi aixecava una creu monumental dita de "l'Home Mort".

D'aquest camí en documentem un tram d'uns 220 m fins que es perd, arribant a discórrer paral·lel a la carretera que va a Solsona. Presenta paredat més o menys a filades en un costat, i per l'altre hi

ha el desnivell del terreny. Es troba molt mal conservat i ple de vegetació. La seva amplada és de 2,3 m aproximadament.

CAMÍ RAL DE CALAF A PONTS

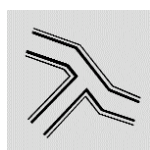

Nucli: Torà

Distància des de Cervera: 22 km fins a Torà

Accés: Pista+sender

Indret: A Torà hi entrava per la creu de Sant Ramon, anava per l'antic Hostal, l'actual plaça del Vall, per sortir pel portal de la Vila, baixant cap a la ribera.

Tipologia: Camí

Època (Èpoques): Medieval-Moderna

Estat de conservació: Dolent

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Civil/Camí

Actual: Alguns trams s'utilitzen com a camí

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Aspecte actual del camí en l'indret de la "Xambona"

Baixant de Calaf, corria pel peu mateix de Castellfollit per la part de vora del riu Llobregós i per la casa de cal Ballester pujava vers l'església de Santa Maria del Priorat passant a tocar les parets de la part de tramuntana. Continuava per damunt de la font de Santa Maria passant vora la casa Panet i la Caseta del Màrtir. Per tot aquest indret, uns 2 km, encara avui és ben visible. Des de la caseta del Màrtir enfilava pel Guixar i passant pel tosalet de les Forques, entrava prop de la vila pel lloc conegut com la Caseta del Mascó tocant a la carretera de Pons a Calaf. A Torà entrava per la creu de Sant Ramon, passava per l'antic Hostal o pel que avui és la plaça del Vall i sortia pel portal de la Ribera (Casa de la Vila o Portal de la Vila), baixant per la ribera de Llanera travessant el riu per vora les cases Domènecs, Segués i, més amunt, la Masia. A 1 km de Torà, al peu de la creu del Pla, feia cruïlla amb el camí que baixava de l'Aguda.

Fa una vintena d'anys encara es conservava íntegrament fins a Biosca, passant pel lloc conegut com la Roca Cavallera —de la qual n'hi ha una llegenda, que reproduïm a les notes complementàries. Mig quilòmetre abans d'arribar a Biosca, encara se'n conserva una part protegi-

da per una magnífica paret de marge on hi ha plantats olivers. A Biosca entrava per la part de sol ixent, travessant la riera i pel peu de la creu de terme de la Font, i pel portal de la casa Soldevila entrava a la població. De Biosca sortia per la plaça i pont de Pasterola i per damunt de la Font de Dalt, per un ravalet de cases feia via vers Sanaüja on encara se'n veu algun rastre.

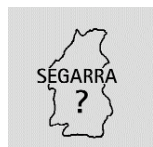
NOTES COMPLEMENTÀRIES

Una roca d'aspecte singular en el camí ral de Calaf a Ponts és motiu d'una llegenda. Diu que un desconegut cavaller en veure's perseguit i atrapat pel seus enemics amagà el seu tresor al peu d'aquella roca. El tresor consistia en una pell de bou plena de monedes d'or i plata i joies valuosíssimes. Amb el temps, més d'un hi ha cavat i recavat amb la finalitat de cercar-hi el cobdiciat tresor. Tanmateix, la pell de bou amb les monedes i les joies mai no ha aparegut.

BIBLIOGRAFIA

—COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, p. 243.

RESTES DE L'ESGLÉSIA ALTMEDIEVAL

Nucli: Vallferosa

Distància des de Cervera: 35 km

Accés: Pista+sender

Indret: De Cervera per la N-141 i després per la C-25 fins a la sortida 93 on reprendrem la N-141 en direcció Calaf i, poc després, per la LV-3003 fins a Torà, passant per Portell i Ivorra. Continuarem en direcció Solsona per la LV-3005, a 9,1 km, a mà dreta, trobarem el desviament que condueix per una pista fins a mas Clavells (0,6 km) i, des d'aquí, fins al nucli de Vallferosa que es troba a uns 15 minuts a peu. Actualment el camí es troba eixamplat i en bastant bon estat, cosa que facilita el seu accés amb vehicle tot terreny.

Tipologia: Restes d'una església

Època (Èpoques): Altmedieval (ss. X/XII)

Estat de conservació: Ruïna

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte

Altres: Militar/Defensa

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

A uns 100 m al nordoest de la torre de Vallferosa, documentem diverses estructures que es podrien correspondre amb les restes de la primitiva església que esmenten els documents medievals, dedicada a Sant Pere Màrtir, i del possible espai fortificat relacionat amb la torre actual.

Possibles restes de la volta de la primitiva església altmedieval

Tot i que a la *Catalunya romànica* afirmen no haver trobat cap vestigi arquitectònic de la primitiva església de Sant Pere de Vallferosa, que permetés la seva localització geogràfica, hom pot documentar l'existència de diversos enderrocs que podrien correspondre's amb un petit sector de la volta de canó i part de la capçalera d'aquest temple. L'espai es troba pràcticament cobert per la vegetació d'alzines i bardisses que dificulten qualsevol tipus d'identificació. La presència d'un enterrament infantil, situat en una morrera de cinglera a pocs metres a llevant de la hipotètica capçalera de l'església i el fet que la tipologia d'enterrament, d'aspecte antropomòrfic, es relacionaria —segons Bolós— amb algun tipus de construcció religiosa, reforçaria la hipòtesi sobre l'existència d'aquesta primitiva església medieval. Jaume Coberó va més enllà i delimita un espai de 14 m de llargària x 6 m d'amplada corresponent a la planta de la nau.

En relació a un possible espai fortificat en aquest mateix indret, només se n'endivinen part dels fonaments i, potser, un mur que dona al barranc.

En una morrera de cinglera a l'est d'aquests hipotètics fonaments, en una zona despoblada de vegetació, s'hi documenta un forat excavat a la roca (diàmetre 20 cm x fondària 25 cm) que hom podria relacionar amb algun tipus d'estructura de la mateixa època. Hom apunta la hipòtesi que part de les pedres dels murs d'aquest castell podrien haver estat reutilitzades en la construcció, el 1698, del temple parroquial, també dedicat a Sant Pere Màrtir, localitzat uns pocs metres al sud de la torre.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

L'església de *Sanctum Petrum de Vellisfraose* la tenim documentada ja al 1068 en el testament d'Arsenda, muller d'Arnau Mir de Tost. Posteriorment la trobem esmentada dins la butlla del Papa Eugeni III i a l'any 1107 el vescomte Guerau Ponç, la seva muller Adelaida i llur fill Ferrer donaren a Santa Maria de Solsona l'església de Vallferosa juntament amb les altres del seu terme. Aquesta església és també mencionada l'any 1163 en l'escriptura de la segona consagració de l'església de Santa Maria de Solsona. Novament se'n fa referència a les butlles d'Alexandre III (1180) i de Climent III (1188) atorgades al prebòsit Bernat de Solsona i als seus canonges. De finals del segle XIII, el cartulari segon de Santa Maria de Solsona (foli 99), ens esmenta les esglésies pertanyents a la Canònica de Santa Maria de Solsona, entre les quals hi figura la *ecclesia de Vaylferosa, quartam partem primiciarium et albergam*. Finalment, l'església de Vallferosa apareix relacionada entre les parròquies visitades pel Bisbe entre els anys 1312 i 1314.

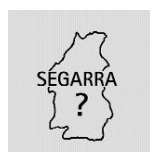
BIBLIOGRAFIA

- Catalunya romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987, ps. 54 i 58.
- COBERÓ, Jaume: *Vallferosa. Un terme ric en art i arqueologia*, "Muntanya" núm. 720. Barcelona 1982, ps. 61-62.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.
- COBERÓ, Jaume: *Castell de Vallferosa*. Treball inèdit.
- Dept. de Cultura Generalitat de C.: *Catàleg de monuments i conjunts històrico-artístics de Catalunya*. Barcelona 1990, p. 414.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Solsonès*. Barcelona 1986, p. 55.
- LLORENS, Antoni: *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*, vol. II. Lleida 1987, p. 517.

PROTECCIÓ EXISTENT

L'espai físic que comprendria l'anomenat "Castell de Vallferosa", al voltant de la Torre de Vallferosa, ha estat considerat Bé d'Interès Cultural (Llei 16/25 juny 1995. R-1-51-6509).

SEPULTURA DEL CEMENTIRI VELL DE VALLFEROSA

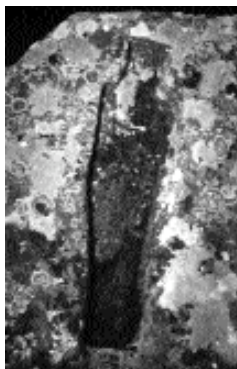
Nucli: Vallferosa
Distància des de Cervera: 35 km
Accés: Pista+sender
Indret: Seguint les indicacions fins arribar al nucli de Vallferosa, la sepultura es troba entre les alzineres i bardisses, al costat de les restes de l'església anteriorment descrita.

Tipologia: Tomba
Època (Èpoques): Altmedieval (ss. X-XI)
Estat de conservació: Bo
Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Lloc d'enterrament
Actual: Espai d'interès arqueològic

Tomba antropomòrfica excavada a la roca

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Es tracta d'una única tomba excavada a la roca en l'espai que hom coneix com el cementiri vell de Vallferosa, a molts pocs metres al nord de la torre, en un espai arqueològic on s'hi documenten restes de murs molt malmesos o caiguts, que hom pot creure que pertanyien a l'antiga església de Sant Pere de Vallferosa, romànica, i al possible recinte clos a redós de

la torre. Es troba en una morrera de cinglera, actualment caiguda, coberta de arbres i bardisses.

Correspon a un enterrament infantil el vas del qual es troba orientat amb els peus a l'est, del tipus antropomorf perquè té el cap diferenciat del cos i de tallat recte. Longitud: 93 cm; ample del cap: 13 cm; ample d'espatlles: 25 cm; ample del cos: 24 cm; ample dels peus: 15 cm; fondària del cap: 13 cm i fondària dels peus: 14 cm.

CONTEXT HISTÒRIC

Ens diu Bolós: "[...] Contràriament a allò que s'esdevé en moltes de les sepultures d'aquesta contrada excavades a la roca, té el cap i les espatlles ben diferenciats dins la capçalera. És molt possible, doncs, que trobem aquí la mateixa relació estreta entre les tombes antropomorfs i els edificis sagrats que ja hem trobat en d'altres comarques. Mentre les tombes amb cap diferenciat són situades, en principi, al costat de contruccions religioses i, per tant, poden ésser datades vers el segle X o més aviat del segle XI, les tombes excavades a la roca, sense el cap diferenciat, solen ésser allunyades dels llocs sagrats cristians, en indrets elevats, i segurament cal datar-les més a prop de l'any 700 que no pas de l'any 1000".

BIBLIOGRAFIA

- Catalunya romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987.
- BOLÓS, Jordi; ESQUERDA, Mateu i GALLART, Josep: *Notícia d'algunes sepultures excavades a la roca situades a la comarca de les Garrigues*, "Ilerda" núm. XLVI. Lleida 1985, ps. 23-32.
- BOLÓS, Jordi i PAGÈS, Montserrat: *Sepultures excavades a la roca*; dins "Necròpolis i sepultures medievals de Catalunya", ACTA/MEDIEVALIA (Annex 1). Barcelona 1982, ps. 61-97.
- RIU, Manuel: *L'arqueologia medieval a Catalunya*. Barcelona 1989.
- SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. 1. Barcelona 1997, p. 5.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

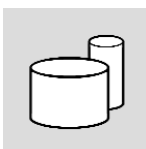
Com en els casos anteriors de necròpolis o sepultures isolades, de lloses o excavades a la roca, podem consultar per tal d'obtenir-ne més informació a fi de poder-les contextualitzar les sepultures excavades a la roca de la necròpolis de cal l'Homenets, en el terme de l'Aguda.

Dins d'aquest apartat d'arqueologia, per tal d'establir-ne una correspondència en l'espai i el temps, hom pot consultar les fitxes de diferents sepultures o conjunt de sepultures com la tomba isolada dels Pins del Màrtir a l'Aguda, les sepultures de les Feixes i Canelles a Cellers, la necròpolis de Forasters a Claret, la tomba isolada del Solà a Fontanet, la necròpolis de Borrells i les tombes de Giribets a Llanera, la tomba isolada i la necròpolis propers al Collet Alt de cal Galceran a Sant Serni, o com podem veure més a munt la important necròpolis del Clot dels nens Xics, la tomba Isolada de Bellera, la necròpolis de Clavells o les tombes de la Vilella dins el terme de Vallferosa.

TRULL DE VALLFEROSA

Nucli: Vallferosa
Distància des de Cervera: 35 km
Accés: Pista+sender
Indret: *Seguint les indicacions fins arribar al nucli de Vallferosa, el trull es troba entre les cases, avui en ruïna, mirant al sud.*

Tipologia: Trull
Època (Èpoques): Medieval-Moderna
Estat de conservació: Dolent
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Agrícola/Trull
Actual: Element d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Trull de Vallferosa, a l'interior del nucli urbà

Dins el nucli urbà de Vallferosa, baixant pel carrer principal a mà dreta, a redós de l'última casa més al sud, trobem dues cavitats excavades a la roca, una adossada a l'altra i a un nivell diferent que, per les seves característiques, ben bé podria tractar-se d'un trull.

La cavitat superior és més petita que la inferior i força malmesa, de planta més o menys rectangular de 145 cm (llarg) x 150 cm (ample) x 50 cm (fondària). La cavitat inferior és més gran que l'anterior, de forma ovalada i de 180 cm (amplada màxima) x 137 cm (amplada mínima) x 125 cm (fondària màxima mesurable). En ambdues piques s'observen forats i encaixos que podrien haver servit per muntar-hi la premsa de vi. En superfície, també, un petit canaló també excavat a la roca.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

En descriure la pica de Claret, entenent que cabria la possibilitat —encara que remota— que fos un trull, hem referenciat aquestes estructures a partir dels treballs fets per Prim Bertran, Francesc Fité i Albert Benet principalment. Remetem, per tant, a aquella fitxa per tal d'ampliar informació al respecte d'aquests *trullo* o *torculario*, tal com se'ls esmenta en època medieval. Al costat de la descripció fem, també, una proposta bibliogràfica que pot ser útil.

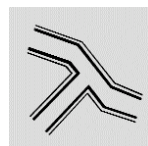
Uns quants metres més avall d'aquest indret trobem una altra cavitat, de forma triangular, amb tres regates

petites en la seva part superior i dos ulls excavats a la roca també, formant un estacador amb una regata recta inferior que no identifiquem.

CAMÍ DE SOLSONA

Nucli: Vallferosa
Distància des de Cervera: 35 km
Accés: Pista+sender
Indret: *Seguin les indicacions fins arribar al nucli de Vallferosa, el camí, amb molta dificultat, és visible pels voltants del nucli.*

Tipologia: Camí
Època (Èpoques): Medieval
Estat de conservació: Dolent
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Civil/Camí
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Camí de Torà a Solsona al seu pas per Vallferosa

Procedent de Torà, i passant per Bellera, entrava en el nucli urbà de Vallferosa en direcció sud per darre la rectoria i pujava per darrere la torre en direcció nord-est. Tan sols se'n conserva alguns metres de terreny pla i algun tram de murs laterals que delimiten l'espai. En els mapes consta com a "Camí ral".

VILATGE DELS NENS XICS

Nucli: Vallferosa
Distància des de Cervera: 30 km aprox.
Accés: Pista+sender
Indret: *Seguint les indicacions fins arribar a Torà, passant per Portell i Ivorra. Continuarem en direcció Solsona per la LV-3005. A 6 km ens desviarem a l'esquerra cap a Socarrats i Guillons. A uns 50 m de la cruïlla cal agafar una pista a la dreta fins a cal Piquet, però al poc de passar un petit rierol s'ha de trencar a mà dreta i seguint paral·lels a aquest rierol. A uns 50 m de la cabana del Carló, en el serrat oest de la necròpolis dels Nens Xics.*

Tipologia: Jaciment arqueològic-lloc d'hàbitat
Època (Èpoques): Medieval
Estat de conservació: Ruïna
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Civil/Habitatge**Actual:** Espai d'interés arqueològic

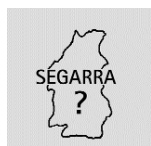
DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

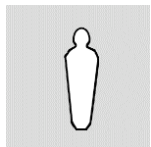
Detall de la disposició d'algunes de les pedres que conformaven aquest espai habitacional

A uns 50 m de la cabana del Carló, en el serrat oest de la necròpolis dels Nens Xics, en un espai elevat en la cinglera i voltat de camps de conreu, documentem les restes d'una possible estructura habitacional, de la que és visible el mur cantoner de més de 5 m de longitud, amb un alçat d'uns 86 cm, visible en filades de pedra més o menys treballada. L'amplada del mur oscil·la entre els 50 i 60 cm i hi ha presència d'enderrocs. Val a dir que es tracta d'una zona de bona visibilitat.

NECRÒPOLIS DEL CLOT DELS NENS XICS

Nucli: Vallferosa**Distància des de Cervera:** 30 km aprox.**Accés:** Pista+sender

Indret: De Torà, per la carretera de Solsona, fins al km 6 on ens desviarem a mà esquerra en direcció Socarrats i Guillons. A uns 50 m de la cruïlla agafarem una pista a la dreta fins a cal Piquet, per una via generalment sempre coberta de vegetació que corre paral·lela a un torrent.

Tipologia: Necròpolis**Època (Èpoques):** Altmedieval (s. VIII-X)**Estat de conservació:** Regular-Dolent**Interès:** Alt

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Lloc d'enterrament**Actual:** Espai d'interés arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

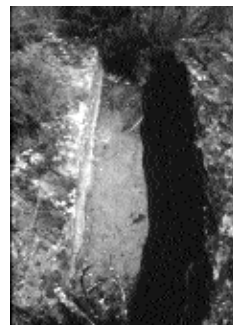
Localitzat en una aflorament de cinglera enmig d'un camp de conreu, documentem actualment un total de setze tombes excavades a roca del tipus banyera. En conjunt es presenten força erosionades i cobertes per una abundant vegetació.

Un dels sectors de la necròpolis on s'observen un conjunt de tombes d'adults

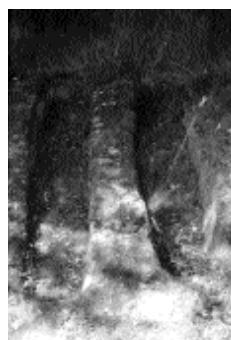
Són del tipus banyera amb els cantells de la capçalera rectes i generalment arrodonits als peus. Es troben disposades en quatre filades aliniades i orientades d'est a oest. Set de les sepultures visibles tenen menys de 150 cm de llargada, cosa que indica que es tracta d'enterraments infantils i que formen un grup envoltat per les tombes d'uns 200 cm o més pertanyents a adults. Documentem, igualment, diversos fragments de llosa que podrien correspondre a les tapadores.

Amb la finalitat d'exemplaritzar aquest apartat, donarem les mides dels tres enterraments diferents que reproduïm en imatge.

Tomba d'adult núm. 1

Tomba 1 (adult): longitud total 193 cm; amplada màxima de la capçalera 38 cm; amplada del cos 38 cm; amplada dels peus 27 cm; fondària de la capçalera 20 cm i fondària dels peus 6 cm.

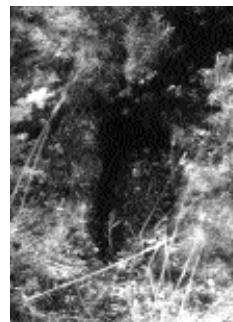
Conjunt de dues tombes d'adults, la de l'esquerra és la descrita (núm. 2)

Tomba 2 (adult): longitud total 178 cm; amplada màxima de la capçalera 35 cm; amplada del cos 42 cm; amplada dels peus 26 cm; fondària de la capçalera 27 cm i fondària dels peus 17 cm.

Tomba 3 (infantil): longitud total 58 cm; amplada de la capçalera 24 cm; amplada del cos 23 cm; amplada dels peus 17 cm; fondària de la capçalera 18 cm i fondària dels peus 8 cm.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Segons Jordi Bolós i Georgina Casas, recollint el que escriuen a l'obra *Catalunya romànica*, es tracta d'una necròpolis de difícil datació. Podria tractar-se de sepultures fetes per comunitats cristianes que vivien en un territori sota domini musulmà i, per tant, haurien de correspondre als segles VIII o IX. També pot donar-se, però, la possibilitat

Exemplar de tomba infantil que descrivim

tat que corresponguin a comunitats cristianes vingudes del nord i establertes en aquestes contrades ja al segle X. D'altra banda, tampoc es pot descartar la hipòtesi que fossin fetes durant l'època de domini visigot. De fet, el mateix Bolós parla d'una certa continuïtat que hi degué haver, en el tipus d'enterrament, des de l'època visigoda fins al moment en què es començaren a fer les tombes amb el cap diferenciat, que molt sovint es troben situades al voltant de les esglésies.

BIBLIOGRAFIA

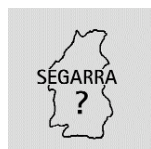
- Catalunya romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987, p. 147.
—SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. 1. Barcelona 1997, p. 6.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Per a més informació sobre les sepultures excavades a la roca hom pot consultar les obres de referència que s'indiquen a la fitxa anterior. També pot consular-se, dins d'aquest mateix apartat d'arqueologia, la fitxa corresponent a la necròpolis de ca l'Homenets.

Properes a aquesta necròpolis s'hi documentarien les restes d'un antic poblat.

CASTELL DE BELLERA

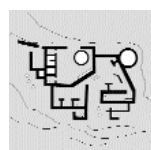

Nucli: Vallferosa

Distància des de Cervera: 27,5 km

Accés: Pista+sender

Indret: *Seguint les indicacions fins arribar a Torà, passant per Portell i Ivorra. Continuarem en direcció Solsona per la LV-3005. Passat el punt quilomètric 5, abans d'arribar al primer trencall de Fustagueres, veiem a mà dreta, a l'altra banda de la riera i al cim d'un turó les restes d'aquest castell.*

Tipologia: Restes d'un castell

Època (Èpoques): Baixmedieval (s. XIII)

Estat de conservació: Ruïna

Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Militar/Defensa

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

En la partida coneguda com els Plans de Bellera, poc després del quilòmetre 5 i en un turó visible des de la carretera, en el marge esquerre de la riera de Llanera, documentem les restes d'una fortificació, probable castell d'època medieval que, tanmateix, no ha pogut ser identificat dins la documentació medieval. Aquest castell és tractat per Jordi Bolós dins l'obra *Catalunya romànica* com el Castell prop de Fustagueres.

D'aquest castell en documentem dos espais construïts diferenciats, aparentment independents l'un de l'altre,

Restes del castell de Bellera. Tram de mur nord del sector sud oest.

separats tan sols per uns 30 m. El sector més important de les construccions sembla que era al capdamunt del turó més alt i situat més cap a llevant. Tanmateix, sense una acurada excavació és difícil de saber les característiques de l'edifici. En principi, però, sembla que tots dos sectors foren bastits en una mateixa època. Ambdós es troben construïts damunt la cinglera.

Construcció 1 (sector més a llevant i principal). En aquest indret encara podem observar part dels murs sud, nord i oest, amb sectors de carreus força regulars relligats amb terra i disposats a filades (la paret nord conserva fins a 7 filades visibles). Es tractaria d'una estructura aparentment de dos cossos independents, el més important dels quals ocuparia el sector més oriental. Aquest sector presenta una construcció de planta rectangular (4,75 x 7,30 m) inclosa dins una altra de més gran, de planta poligonal (mur est: 8 m; mur oest: 8 m; mur nord: 12,30 m; mur sud: 11 m). A l'extrem de ponent, separat del cos principal 1,60 m, s'hi adossa un altre edifici de planta més o menys quadrangular (4 x 6 m). Així doncs tenim una fortificació d'una longitud de més de 18 m.

Construcció 2 (sector més a ponent i secundari). Separat de l'anterior uns 30 m a l'oest i en un espai menys elevat que l'anterior, en part visible des de la carretera. És formada per un sol cos de planta més o menys rectangular (mur nord: 12,30 m; mur sud: mesurables només 7,40 m; mur est: 7,70 m; mur oest: 6,70 m). S'aixequen algunes filades de carreus mitjans i grans sobretot en el mur de ponent on s'hi documenten les restes de tres espitlles. A redós del mur sud hi documentem una llinda de 1,75 m de longitud de secció triangular.

Tant en una com en una altra construcció, tot l'interior és ple de terra i de rocs, documentant-se també entre aquests diverses pedres treballades que presenten algun

Restes del mur de ponent

encaix, alguna de les quals pot semblar una dovella. En general els carreus són mitjans i algun força gran (per exemple: 20 x 55 cm, 30 x 45 cm).

En superfície es troben petits fragments de ceràmica grisa medieval.

Tot i que, sense tenir fonts escrites i només amb el que s'ha conservat, sigui difícil d'assegurar-ne res, en principi podem suposar —ens diu Bolós— que aquests dos edificis pertanyien a un castell construït cap al segle XIII.

BIBLIOGRAFIA

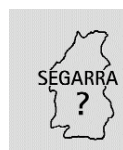
—*Catalunya Romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987, ps. 148 i 149.

—COBERÓ, Jaume: *Vallferosa. Un terme ric en art i arqueologia*, "Muntanya" núm. 720. Barcelona 1982, ps. 61 i 62.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Les pedres d'aquest castell van servir per bastir alguns dels masos que es troben pels voltants.

TOMBA ISOLADA DE BELLERA

Nucli: Vallferosa

Distància des de Cervera: 27,5 km

Accés: Pista+sender

Indret: *Seguint les indicacions fins arribar a Torà, passant per Portell i Ivorra. Continuarem en direcció Solsona per la LV-3005. Passat el km 5, cal agafar un camí en mal estat a mà dreta. Recorreguts uns 200 m, la trobem situada en el cap d'una petita morrera de cinglera a ponent del turó de Bellera.*

Tipologia: Tomba

Època (Èpoques): Altmedieval

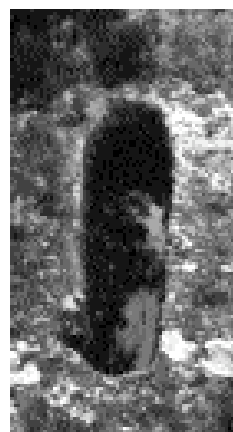
Estat de conservació: Regular

Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Lloc d'enterrament

Actual: Espai d'interès arqueològic

Tomba isolada de Bellera

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Es tracta d'una única tomba excavada a la roca en la partida de terme que hom coneix com els Plans de Bellera, dos turons més al sud del pig on es localitza el castell de Bellera. Es troba en una morrera de cinglera, coberta d'arbres i bardisses.

Es correspon a un enterrament d'adult el vas del qual curiosament es troba orientat amb la capçalera mirant al sud-est i els peus mirant al nord-est. Del tipus banyera, presen-

ta els cantells arrodonits i unes incisions a la capçalera i costat que podrien ser algun tipus d'encaix per la llosa sepulcral. Les seves mesures són les següents: longitud: 161 cm; ample capçalera: 26 cm; ample espatlles: 37 cm; ample peus: 17 cm; fondària capçalera: 25 cm i fondària peus: 21 cm.

CONTEXT HISTÒRIC

Novament ens trobem davant una sepultura excavada a la roca del tipus banyera amb els extrems arrodonits i en un context isolat, cosa que ens indicaria —segons J. Bolós, M. Esquerda i J. Gallart— que caldria situar-la cronològicament abans del segle X.

BIBLIOGRAFIA

—SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. 1. Barcelona 1997, p. 5.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Per a més informació sobre les sepultures excavades a la roca hom pot consultar les obres de referència que s'indiquen en diferents fitxes de tombes o necròpolis. També pot consular-se, dins d'aquest mateix apartat, la fitxa corresponent a la necròpolis de ca l'Homenets per tal de conèixer el context en què és bastien aquests enterraments.

VILATGE DE CLAVELLS

Nucli: Vallferosa

Distància des de Cervera: 33 km

Accés: Pista+sender

Indret: *Seguint les indicacions fins arribar a Torà, passant per Portell i Ivorra. Continuarem en direcció Solsona per la LV-3005 fins arribar al km 10,6. En aquest indret la carretera fa una curva on surt un camí que dona accés als camps del voltant i a un espai arbrat de roures i alzineres. El vilatge es troba dins d'aquest espai, molt a prop de dues sepultures excavades a la roca que descrivim en la fitxa posterior.*

Tipologia: Jaciment arqueològic-lloc d'habitatge

Època (Èpoques): Altmedieval

Estat de conservació: Ruïna

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Civil/Habitatge

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Es tracta d'un jaciment a l'aire lliure d'època medieval. A simple vista s'observen les restes d'una estructura corresponent a un habitatge de planta rectangular, orientada en sentit nord-oest-sud-est, que es conserva en un alçat d'aproximadament 150 cm del terra (entre 3 i 4 fila-

Restes visibles, entre l'arbrat i matolls, del vilatge

des irregulars de pedres lligades amb terra). Aquesta estructura es troba subdividida per una paret divisòria que deixa tres espais quadrangulars al costat sudoest i dos espais al costat nord-est.

Les dimensions totals són: 11,30 m x 8,20 m. La paret divisòria, de 80 cm d'ample separa els espais en habitacions de 4 m d'amplada.

Aquesta estructura podria correspondre a un antic mas d'època medieval, vinculat segurament amb la carrerada o camí que menava a Solsona des de Torà passant per Vallferosa. En aquest sentit, hom pot llegir en alguns mapes topogràfics que aquesta zona o partida és esmentada amb el nom de "Camí Ral".

Prop d'aquest despoblat hi documentem quatre pedres disposades en filera i a cantell que podrien haver format part d'un tancat o senyal de fitació d'un camí, la qual cosa coincidiria amb l'exposat anteriorment.

Associat a aquest jaciment es troba una petita necròpolis de dues tombes visibles en la morrera de cinglera que mira a l'est. A més a més, al fons de la petita vall que es forma a l'est d'aquesta elevació, en el primer camp de conreu, s'hi varen documentar fosses sepulcrales que, en un nombre aproximat de 30, eren fetes de lloses i excavades en un terreny en forma de petit túmul. Avui no en queda ni rastre.

Lliura de molí trobat a Clavells

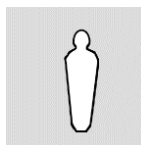
BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, p. 14.

NECRÒPOLIS DE CLAVELLS

Nucli: Vallferosa
Distància des de Cervera: 33 km
Accés: Pista+sender
Indret: Seguint les indicacions fins arribar al vilatge de Clavells. A 50 m de l'estructura habitacional descrita en la fitxa anterior.

Tipologia: Necròpolis
Època (Èpoques): Altmedieval
Estat de conservació: Regular-Dolent
Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Lloc d'enterrament
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Conjunt de dues tombes exemptes, excavades a la roca i del tipus banyera, localitzades en un aflorament de cinglera que mira a l'est, entre la vegetació d'alzines, roures i bardisses. Situated a uns 50 m al sud d'una estructura habitacional localitzada en el punt més elevat del turó, gairebé al costat mateix del camí.

Tomba 1. Del tipus banyera, amb els peus arrodonits i la capçalera amb els cantells més o menys rectes. Presenta orientació amb els peus mirant al sud-est. Sembla correspondre's a un enterrament d'un adolescent. El seu estat de conservació és regular. Actualment es troba excavada en una roca que s'ha després de la cinglera. Longitud: 76 cm; ample capçalera: 37 cm; ample cos: 33 cm; ample peus: 18 cm; fondària capçalera: 20 cm i fondària peus: 20 cm.

Tomba 1 de cantells rectes

Tomba 2. Separada de l'anterior uns 25 m més al sud. També del tipus banyera, amb la capçalera i peus arrodonits. L'orientació és amb els peus mirant al nord-est. Es correspon a un enterrament d'un adult. El seu estat de conservació és bo. Longitud: 174 cm; ample capçalera: 47 cm; ample cos: 54 cm; ample peus: 40 cm; fondària capçalera: 30 cm i fondària peus: 24 cm.

Associada a aquesta necròpolis es documenta una estructura habitacional en el punt més alt d'aquesta ele-

vací. A més a més, al fons de la petita vall que es forma a l'est d'aquesta elevació, en el primer camp de conreu, s'hi varen documentar fosses sepulcrales que, en un nombre aproximat de 30, eren fetes de lloses i excavades en un terer en forma de petit túmul. Avui no en queda ni rastre. La hipòtesi que hom planteja, atesa la quantitat de sepultures documentades, és si en aquest indret hi hauria pogut haver un poblat medieval.

Tomba 2 de cantells arrodonits

CONTEXT HISTÒRIC

Un nou conjunt de sepultures excavades a la roca del tipus banyera d'extrems arrodonits que caldria situar abans del segle X, relacionable amb tota seguretat amb un espai habitacional que documentem a uns 50 m d'aquestes sepultures, els vestigis del qual ens podrien indicar l'existència d'un mas, vilatge o, més encara poblat medieval.

BIBLIOGRAFIA

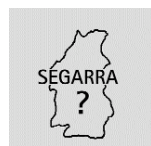
—COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, p. 14.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

El nombre de sepultures excavades a la roca en aquest indret era, segons sembla, de tres enlloc de dues. Tanmateix, la darrera prospecció efectuada només va permetre de documentar-ne dues.

Com en casos anteriors, si hom vol tenir més informació sobre les sepultures excavades a la roca pot consultar les obres de referència i l'explicació que ens permet de contextualitzar-les a la fitxa de la necròpolis de ca l'Homenets.

DESPOBLAT DE SOLOMONS

Nucli: Vallferosa
Distància des de Cervera: 43 km
Accés: Pista+sender
Indret: Seguint les indicacions fins arribar a Torà, continuarem per la carretera de Solsona fins arribar al km 11 on agafarem una pista a l'esquerra que porta a cal Puig. A 1,6 km d'aquest mas trobarem mas Solomons. El despoblat el localitzem a uns 100 m d'aquest mas.

Tipologia: Jaciment arqueològic-lloc d'hàbitat
Època (Èpoques): Medieval-Moderna
Estat de conservació: Ruïna
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Militar/Defensa?
Altres: Nucli urbà
Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Restes del despoblat de Solomons

Situat sobre una cinglera que domina a l'est el barranc dels Quadros documentem restes de murs, alguns d'una alçada considerable on, segons les fonts orals, existiria

un portal d'accés a aquest petit nucli clos que comptaria, a més a més, amb algun tipus d'estructura fortificada, com una torre.

Prop d'aquest indret hi passa l'antic camí medieval de Torà a Solsona que, des dels peus de la torre de Vallferosa pujava pel barranc dels Quadros i passava prop d'aquest despoblat.

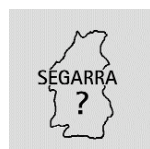
BIBLIOGRAFIA

—COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, p. 407.
 —COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.

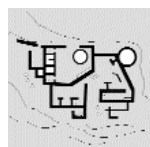
NOTES COMPLEMENTÀRIES

A començaments d'aquest segle, a Solomons, hi havia quatre cases habitades. Entre Solomons i Vilella, les fonts orals ens parlen de l'existència d'un poblat d'època medieval anomenat "ARMANS" o "ARMATS", que descriuim tot seguit.

JACIMENT DELS ARMANTS (o Armats)

Nucli: Vallferosa
Distància des de Cervera: 34,2 km
Accés: Pista+sender
Indret: Seguint les indicacions fins arribar a Torà, continuarem per la carretera de Solsona fins al punt quilomètric 10,4, on agafarem una pista a mà esquerra que condueix directament al mas Vilella. Prop de la Vilella, a uns 250 m en direcció nordoest, s'hi localitzaria aquest antic poblat que hom identifica com ARMATS o ARMANTS.

Tipologia: Jaciment arqueològic-lloc d'hàbitat
Època (Èpoques): Altmedieval
Estat de conservació: Ruïna
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Civil/Poblat

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Vista de l'indret on es localitzava el poblat

A uns 250 m al nordoest de la casa, vorejant uns camps de conreu de la mateixa finca, trobem una zona boscosa on es situaria aquest jaciment, en una àrea elevada que permet un gran domini visual de la zona. En aquest indret es localitzarien les restes constructives d'un assentament humà, segurament d'època medieval i que respondria a la denominació d'"Armants" o "Armats" (Ermants o Ermats). Actualment, l'espai es troba totalment cobert per arbres i sotabosc que impossibilita la descripció de les restes, però en tota aquesta zona s'observa abundant pedra pertanyent a l'enderroc de les estructures constructives, entre les quals destaca una pedra en forma de carreu de 105 x 33 cm amb incisions que fan pensar en els punts de recolzament de les pollegueres o forrellat d'una porta. També s'observen diferents nivells que poden correspondre a alinacions de murs.

Segons notícies orals del propietari de la finca, un incendi succeït fa una vintena d'anys va deixar al descobert una sèrie d'estructures corresponents a diversos carrers amb espais quadrats i rectangulars a banda i banda.

Troballes en aquest indret corresponents a una peça de molí manual i un capitell

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Per tal d'interpretar aquest jaciment, seria necessària una neteja del sotabosc, una prospecció intensiva de la zona i fins i tot una excavació arqueològica abans de treure conclusions definitives. Tot i això, podem apuntar que ens trobaríem davant d'un nucli de poblament d'època medieval, fins i tot d'època prefeudal, relacionat amb la profusió d'enterraments localitzats en aquesta zona i que disfrutaria d'un ampli camp visual de les serres de Pinós, Sant Donat i Puig-redon.

TOMBES DE LA VILELLA

Nucli: Vallferosa

Distància des de Cervera: 434 km aprox.

Accés: Pista

Indret: *Seguint les indicacions fins arribar al mas la Vilella. Les tombes documentades les podem trobar: una adossada als murs del mas,*

la segona a uns 50 m a ponent de la casa i, la tercera, a uns 150 m al nordoest.

Tipologia: Tomba

Època (Èpoques): Altmedieval

Estat de conservació: Regular-Dolent

Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Lloc d'enterrament

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Tomba 1. Es troba adossada als murs de la casa, en el sector que suposem hauria estat bastit en època moderna, damunt la necròpolis del vilatge primitiu d'època medieval. Avui tan sols és visible la meitat d'aquesta tomba excavada a la roca, amb els cantells arrodonits, corresponent —per les dimensions reduïdes que s'endevinen (visibles: 50 cm de llarg i 30 cm d'amplada)— a la sepultura d'un infant. Així

Restes de la tomba núm. 1

Fragment de llosa sepulcral

mateix, documentem a les immediacions d'aquesta petita sepultura, dues lloses sepulcral (llosa 1: 1,50 m de llarg/45 cm d'amplada/18 cm de gruix aprox.; i llosa 2: 1,20 m de llarg/52 cm d'amplada/20 cm de gruix) que avui tenen una funció merament decorativa i són utilitzades com a banc per seure, però que procedeixen d'altres tombes excavades a la roca que també es trobaven en aquest indret pertanyents a la mateixa necròpolis.

Tomba 2. Està situada a uns 50 m a ponent de la casa. Es tracta d'una sepultura excavada a la roca, del tipus banyera, orientada de nord a sud. Presenta la capçalera plana de 55 cm d'amplada i els peus amb els cantells arrodonits de 30 cm d'amplada, mentre l'amplada del cos és d'uns 43 cm i la llargada total és de 1,80 m.

Tomba núm. 2

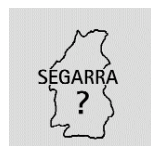
Tomba núm. 3

Tomba 3. A uns 150 m al nordoest de la casa, situada en un enderroc a la dreta d'un camp de conreu, trobem una tomba excavada a la roca, del tipus banyera i orientada d'est a oest. Presenta la capçalera plana i els peus amb els cantells arrodonits. Les dimensions són les següents: la capçalera amida 42 cm d'amplada, el cos 37 cm i els peus 25 cm, per una llargada total d'1,50 m i uns 30 cm de profunditat.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Diversos testimonis orals ens parlen de l'existència de d'altres sepultures excavades a la roca i de nombroses sepultures de llosa prop de la Vilella, en l'indret conegut com Serrat dels Moros, a ponent del mas, les quals foren destruïdes anys enrere.

CAMÍ PROPER A LA VILELLA

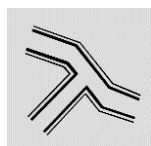

Nucli: Vallferosa

Distància des de Cervera: 34,5 km aprox.

Accés: Pista

Indret: *Seguint les indicacions fins arribar a la Vilella. A uns 100 m al nord del mas el tenim visible.*

Tipologia: Camí

Època (Époques): Medieval-Moderna

Estat de conservació: Dolent

Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Civil-Agroramader/Camí o carrerada

Actual: Espai d'interès arqueològic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Es tracta segurament d'una antiga carrerada. A uns 100 m a tramuntana del mas Vilella, directament procedent, segons els indicis, d'aquest, documentem un tram de camí empedrat, molt refet, i amb les pedres disposades de forma irregular. Aquest tram es basteix per salvar el desnivell natural d'una morrera de cinglera mitjançant l'amuntegament de pedres amb un mur de contenció en el marge esquerre, mentre que al marge dret del camí el

forma la mateixa cinglera.

L'amplada del camí oscil·la entre el 1,88 i els 3 m. Un primer tram formant el desnivell fa 15,70 m mentre que un segon tram visible, en el pla i dirigint-se cap al mas Vilella, sobrepassa els 16 m.

BIBLIOGRAFIA

—GARGANTÉ, Maria; OLIVA, Jordi; ROS, Josep: *Inventari del Patrimoni Arqueològic, arquitectònic i artístic de la Segarra. Municipi de Sanaüja*, vol. I. Hostafrancs 1998, p. 39.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Ens trobem davant d'un dels pocs camins empedrats que hom ha pogut documentar en aquest terme. L'altre camí localitzat és el Camí i carrerada de Torà a Puigredon, a l'alçada del nucli de l'Aguda. Un exemple molt més interessant el trobem a Sanaüja, concretament el camí anomenat dels Escots.

Imatge actual d'aquest petit tram de camí que hom documenta a la Vilella